

“HEBBEN WIJ EEN PARLEMENTAIR MANDAAT?”. DE RAAD VAN VLAANDEREN (1917-1918) ALS REPRESENTATIEF VRAAGSTUK

- *Bram De Maeyer* -

“Vlaamse vrienden! Het heuglijke ogenblik, dat wij nu beleven, het schitterendste ogenblik dat Vlaanderen gekend heeft, moeten wij nu bekronen met een laatste daad”¹. Onder luid applaus verliet de man het spreekgestoelte. Zijn aansporing viel allesbehalve in dovemansoren bij de daaropvolgende stemming. Slechts twee personen onthielden zich terwijl de overige zestig aanwezigen ermee instemden. Zij hadden net de proclamatie van een onafhankelijk Vlaanderen goedgekeurd. Het decor was geen Vlaams-nationalistisch partijcongres of IJzerbedevaart, maar een halfroond gelegen in Brussel. Tijdens de plenaire zitting van 22 december 1917 riep de Raad van Vlaanderen, bij monde van August Borms, de Vlaamse onafhankelijkheid uit.

I. Inleiding²

De oprichting van de Raad van Vlaanderen vormde het culminatiepunt van twee politieke processen die zich voltrokken tijdens de Eerste Wereldoorlog: de *Flamenpolitik* en het activisme.

Met de *Flamenpolitik* wordt gerefereerd aan een reeks maatregelen waarmee de bezetter wilde inspelen op de communautaire spanningen in België. Achtereenvolgens voerden generaal-gouverneur Colmar von der Goltz, Moritz von Bissing en Ludwig von Falkenhausen deze *Flamenpolitik* uit, zij het niet allemaal even doorgedreven. Door zich op te werpen als een beschermheer die oren had naar de Vlaamse verzuchtingen inzake communautaire eisen, poogde het Duitse Keizerrijk België te ontwrichten en het grondgebied, naargelang de verschillende Duitse belanghebbenden, om te vormen tot een satellietstaat, economisch wingebed en/of maritieme uitvalbasis³. Zo geeft de Duitse historicus Fritz Fischer in zijn standaardwerk *Griff nach der Weltmacht* enkele voorbeelden zoals een continu bezette Vlaamse kuststrook voor maritieme operaties, de Antwerpse haven als Duits concessiegebied en België als bufferstaat tegen de westelijke geallieerden⁴. Deze *Flamenpolitik*, gericht om Vlamingen en meer bepaald de Vlaamse Beweging te paaien, resulteerde onder meer in de vernederlandsing van de Gentse uni-

versiteit, de uitbreiding van taalwetgeving in het onderwijs, de bestuurlijke scheiding van Vlaanderen en Wallonië en de oprichting van een Raad van Vlaanderen⁵. Daarnaast paste de *Flamenpolitik* vanaf 1917 binnen een grotere internationale propagandaslag met de geallieerden aangaande het zelfbeschikkingsrecht der volkeren.

De Entente had het mondiale conflict omgedoopt tot een strijd om dit zelfbeschikkingsrecht, in de hoop de neutrale Verenigde Staten te overhalen deel te nemen aan de oorlog⁶. Met de oprichting van een Raad van Vlaanderen poogden de Duitse autoriteiten zich te profileren als de ware pleitbezorger van zogenaamd onderdrukte volkeren. Naarmate de oorlogskansen keerden in het nadeel van het Duitse Keizerrijk, werd de *Flamenpolitik* stelselmatig afgeremd om mogelijke vredesgesprekken met de geallieerden niet te hypothekeren⁷. Over de *Flamenpolitik* heerste lange tijd de consensus dat deze koers een plotse breuk vormde in het buitenlands beleid van Duitsland⁸. Hendrik Elias, historicus en leider van het *Vlaams-Nationaal Verbond* (VNV) tijdens de Tweede Wereldoorlog, heeft geopperd dat het Duitse Keizerrijk voor 1914 geen weet had van een Vlaamse kwestie in België⁹. Andere auteurs, zoals Antoon Vrints beweren dan weer dat de *Flamenpolitik* een improvisatie was¹⁰. Bruno Yammine heeft echter de debatten heropend door

1. Zitting van 22 december 1917, (Algemeen Rijksarchief (ARA), Raad van Vlaanderen (RVV), map 16).

2. Dit artikel is het resultaat van een masterscriptie Geschiedenis aan de Universiteit Antwerpen onder begeleiding van Prof. Dr. Marnix Beyen.

3. LODE WILS, *Onverfranst, onverduist? Flamenpolitik, activisme, frontbeweging*, Kalmthout: Pelckmans, 2014, 44-51; WINFRIED DOLDERER, *Deutscher Imperialismus und belgischer Nationalitätenkonflikt: die Rezeption der Flamenfrage in der deutschen Öffentlichkeit und deutsch-flämische Kontakte, 1890-1920*, Melsungen: Kasseler Forschungen zur Zeitgeschichte, 1989, 58.

4. FRITZ FISCHER, *Griff nach der Weltmacht: die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland, 1914/18*, ed. 2, Düsseldorf: Droste, 1962, 580-582.

5. PIETER VAN HEES, "Flamenpolitik", in REGINALD DE SCHRYVER, BRUNO DE WEVER, GASTON DURNEZ e.a. (red.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, 3 dln., dl. 1, Tiel: Lannoo, 1998, 1155.

6. SOPHIE DE SCHAEPDRIJVER, *De Grootte Oorlog: Het Koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Antwerpen: Houtekiet/Atlas Contact, 2013, 274.

7. HENDRIK D. MOMMAERTS en PIETER VAN HEES, "Raad van Vlaanderen", in REGINALD DE SCHRYVER, BRUNO DE WEVER en Gaston Durnez (red.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, 3 dln., dl. 3, Tiel: Lannoo, 1998, 2524.

8. BRUNO YAMMINE, *Drang nach Westen. De fundamenten van de Duitse Flamenpolitik (1870-1914)*, Leuven: Davidsfonds, 2011, 253.

9. HENDRIK ELIAS, *Vijftienvintig jaar Vlaamse beweging, 1914/1939*, 4 dln., dl. 1, Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel, 1971, 18.

10. ANTOON VRINTS, *Bezette stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Studies over de Eerste Wereldoorlog, dl. 5, Brussel: Algemeen Rijksarchief, 2002, 44.

overtuigend aan te tonen dat er in Duitse militaire en intellectuele kringen wel degelijk stemmen opgingen om de banden met de Vlaamse Beweging aan te halen om zo België binnen de Duitse invloedssfeer te laten vallen¹¹. Daarnaast geeft Yammine aan dat deze relatie allesbehalve eenzijdig was. Vanaf 1880 oriënteerde een deel van de Vlaamse Beweging zich meer en meer richting de oostbuur¹². Hiernaast dient te worden opgemerkt dat de Duitse bezetter vanaf 1917 ook een veel minder gekende *Wallonenpolitik* voerde. Lange tijd meenden historici dat men in Waalse kringen niet geïnteresseerd was in de institutionele toekomst van België tijdens de Duitse bezetting¹³. Met de oprichting van Waalse ministeries te Namen ten gevolge van de bestuurlijke scheiding werd een klein deel van de Waalse Beweging gepaaid door in te spelen op vooroorlogse eisen¹⁴. Daarnaast ambieerde Oscar von der Lancken-Wakenitz, Duits diplomaat en hoofd van de Politieke Afdeling van het Generaal-Gouvernement, om net zoals in Vlaanderen een Raad van Wallonië op te richten, maar het bleef slechts bij een negenkoppig *Comité de défense de la Wallonie*¹⁵. Deze beweging stond nog zwakker dan diens tegenhanger in het noorden van het land¹⁶.

De bezetter kon dan wel een *Flamenpolitik* voeren, maar zonder een bereidwillige Vlaamsgezinde voedingsbodem zouden de Duitse acties tevergeefs zijn geweest. Voor het uitbreken van de vijandelikheden in de zomer van 1914 sluimerde reeds onvrede binnen de Vlaamse Beweging omtrent het

communautaire beleid van opeenvolgende Belgische regeringen. Met de verdere bureaucratisering van de samenleving botsten verschillende Nederlandstalige ambtenaren op een taalmuur waarbij een grondige kennis van het Frans zwaarder doorwoog dan het Nederlands bij aanwervings- en bevorderingsexamen¹⁷. Een andere doorn in het oog was het uitblijven van de vernederlandsing van de Gentse universiteit¹⁸. Daarnaast bleef het legerkader een Franstalig bastion waar officieren zich niet hoefden uit te drukken in de taal van de manschappen onder hun bevel¹⁹. Deze onvrede werd versterkt door een opleving van de Vlaamse Beweging vanaf de eeuwwisseling waarbij de Vlaamse kwestie hoog op de politieke agenda werd geplaatst door toedoen van katholieke flamingantische politici zoals Frans Van Cauwelaert. Van Cauwelaert trachtte samen met de socialist Camille Huysmans en de liberaal Louis Franck, geportretteerd als de drie kraaiende hanen, tevergeefs de Gentse universiteit voor de oorlog te vernederlandsen²⁰. Daarnaast ijverde de Katholieke Vlaamse Kamergroep onder leiding van Van Cauwelaert om verregaandere taalwetten goed te keuren. Hoewel in 1910, 1913 en 1914 taalwetten tot stand kwamen in onder meer het leger en het lager onderwijs bleken deze niet meer te beantwoorden aan de fel gestegen verwachtingen binnen de Vlaamse Beweging²¹. Het dient beklemtoond te worden dat deze Beweging voor 1914 geen anti-Belgische opvattingen erop nahield²². Wel groeide omwille van de communautaire strijd een bewustzijn dat België een optelsom was van

11. BRUNO YAMMINE, *Drang nach Westen. De fundamente van de Duitse Flamenpolitik (1870-1914)*, 254.

12. *Ibidem*, 88.

13. PAUL DELFORGE, *La Wallonie et la Première Guerre Mondiale: pour une histoire de la séparation administrative*, Namen: Institut Destrée, 2008, 495.

14. *Ibidem*.

15. *Ibidem*, 319.

16. SOPHIE DE SCHAEPDRIVER, *De Grote Oorlog: Het Koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, 276. PAUL DELFORGE, *La Wallonie et la Première Guerre Mondiale: pour une histoire de la séparation administrative*, 319.

17. ELS WITTE en HARRY VAN VELTHOVEN, *Strijden om taal. De Belgische taalkwestie in historisch perspectief*, Kapellen: Pelckmans, 2010, 82.

18. MAURITS BASSE, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, 2 dln., dl. 1, Gent: Van Rysselberghe & Rombaut, 1933, 157.

19. ELS WITTE en HARRY VAN VELTHOVEN, *Strijden om taal. De Belgische taalkwestie in historisch perspectief*, 85.

20. LODE WILS, *Frans van Cauwelaert: Politieke biografie*, Aartselaar: Doorbraak, 2017, 142.

21. LODE WILS, *Van Clovis tot Di Rupo: de lange weg van de naties in de Lage Landen*, Antwerpen: Garant, 2005, 178.

22. *Ibidem*, 167.

twee volkeren met eigen kenmerken die erkenning vroegen voor hun taal en cultuur²³. De Belgische identiteitsconstructie, *l'âme belge*, werd zowel door prominente figuren langs Vlaamse en Waalse kant afgewezen²⁴. Een illustre Waals voorbeeld was de open brief van het wallingantische politieke kopstuk Jules Destrée aan koning Albert I. In deze brief wees hij de vorst erop dat België enkel bestond uit Vlamingen en Walen en pleitte daarom voor een federale staat naar Amerikaans of Zwitsers model²⁵. De combinatie van de achtergestelde positie van Nederlandstalige ambtenaren, het uitblijven van verregaandere taalwetten en een groeiende bewustwording van een Vlaams volk binnen België zorgde voor een vruchtbare voedingsbodem waar de Duitse bezetter gretig gebruik van maakte om België te ontwrichten. Met de Belgische en katholieke regering-De Broqueville in ballingschap in Frankrijk ten gevolge van de Duitse inval in augustus 1914 en de *Flamenpolitik* van de bezetter die inspeelde op de Vlaamsgezinde verzuchtingen zag een deel van de Vlaamse Beweging haar kans schoon om te breken met de vooroorlogse Belgische politiek door de kaart van de Duitse bezetter te trekken. De bezetter wist bovendien tweedracht te zaaien binnen België door zelf 'Vlaamse' kranten op te richten en te financieren zoals de *Gazet van Brussel* waarin werd beweerd dat zogenaamde franskljons de Vlaamse Beweging aanvielen²⁶. De flaminganten die ervoor kozen de Duitse maatregelen te ondersteunen, staan bekend als activisten. Hun acties leidden tot een tweespalt binnen de Vlaamse Beweging tussen enerzijds de activisten en anderzijds de passivisten die categoriek elke samenwerking met de Duitse bezetter afwezen en scherp veroordeelden. De activisten ondersteun-

den de Duitse maatregelen zoals de bestuurlijke scheiding van de ministeries in Vlaamse en Waalse afdelingen, de oprichting van een Nederlandstalige Vlaamse Hogeschool en de Raad van Vlaanderen door zelf gestalte te geven aan voorgaande instellingen. Ondanks hun geringe aantal heeft de erfenis van het activisme geleid tot een radicalisering binnen de Vlaamse Beweging²⁷. Dit heeft geleid tot hevige discussies over de aard van het activisme. Reeds in 1933 heeft Maurits Basse, een flamingantische liberaal en medeoprichter van het *Liberaal Vlaams Verbond*, in zijn magnum opus *De Vlaamse Beweging van 1905 tot 1930* het activisme veroordeeld als een zonde, maar argumenteert ook dat de Belgische overheid een grote verantwoordelijkheid droeg voor haar genese door het uitblijven van verregaandere communautaire toegevingen voor de oorlog²⁸. Vlaams-nationalistische historici daarentegen hebben getracht een romantisch beeld van het activisme te schetsen²⁹. Hendrik Elias, leider van het *Vlaams-Nationaal Verbond* tijdens de Tweede Wereldoorlog, is hiervan de exponent: "De overgrote meerderheid van de activisten waren idealisten die niet aan zichzelf, niet aan Duitsland, maar alleen aan Vlaanderen hebben gedacht"³⁰. Daarnaast is er de publicatie van Arthur Faingnaert, nota bene zelf activist en raadslid, die uiteraard het opzet vergoelijkte door te beweren dat enkel het welzijn van Vlaanderen vooropstond voor activisten³¹. Zo rekent Faingnaert in zijn werk af met allerhande tegenstanders zoals de passivisten en kardinaal Mercier die het activisme streng veroordeelden³². In navolging van Basse erkent Daniël Vanacker in het *Aktivistisch Avontuur* de idealistische motieven van activisten, maar hij categoriseert de politieke onderneming

23. Ibidem, 166.

24. HARRY VAN VELTHOVEN, *Scheurmakers & carriëristen: de opstand van christendemocraten en katholieke flaminganten, 1890-1914*, Kalmthout: Pelckmans, 2016, 278.

25. JULES DESTREE, *Lettre au Roi sur la séparation de la Wallonie et de la Flandre*, Bruxelles: 1912, 7, 23.

26. LODE WILS, *Van Clovis tot Di Rupo: de lange weg van de naties in de Lage Landen*, 197.

27. LODE WILS, *Onverfranst, onverduits? Flamenpolitik, activisme, frontbeweging*, 272.

28. MAURITS BASSE, *De Vlaamse Beweging van 1905 tot 1930*, 264.

29. BRUNO YAMMINE, *Drang nach westen. De fundamente van de Duitse Flamenpolitik (1870-1914)*, 346.

30. HENDRIK ELIAS, *Vijfentwintig jaar Vlaamse beweging, 1914/1939*, 105.

31. ARTHUR FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging: bijdragen tot de geschiedenis van den strijd voor de zelfstandigheid van Vlaanderen tijdens den oorlog van 1914-18*, Kapellen: Noorderklok, 1932, 11.

32. Ibidem, 607.

als een onverstandige keuze die nooit de Duitse politiek fundamenteel in vraag durfde te stellen³³. Lode Wils schetst een minder fraai beeld waarin hij aantoonst dat het activisme door de Duitse bezetter kunstmatig is geënt op de Vlaamse Beweging en deze een anti-Belgisch karakter heeft gegeven met de nodige polarisatie tot gevolg³⁴. Bovendien doopt Wils de Raad om tot een schoolvoorbeeld van een marionettenbeweging³⁵. In *Onvoltooid Vlaanderen* van Frank Seberechts, de meest recente publicatie aangaande het activisme, wordt vooral een synthese geschetst over de aard van het activisme op basis van voorgaande auteurs³⁶.

Zoals eerder aangegeven, vormde de Raad van Vlaanderen het hoogtepunt van de *Flamenpolitiek* en het activisme. Al in januari 1916 spoorde de Duitse kanselier Theobald von Bethmann Hollweg gouverneur-generaal von Bissing aan om een Vlaams politiek orgaan op te richten als spreekbuis voor internationale kwesties³⁷. Pas met de inname van Roemenië eind 1916 en de vergrote kans op vredesonderhandelingen achtten de Duitse autoriteiten de tijd rijp om over te gaan tot de oprichting van dit orgaan. Door op een internationaal niveau de eisen van Vlaamse ‘vertegenwoordigers’, die vroegen om een permanente Duitse aanwezigheid in België, kenbaar te maken hoopte het Duitse Keizerrijk België niet te hoeven opgeven bij eventuele onderhandelingen³⁸. Om gestalte te geven aan deze Raad verzamelden op 4 februari 1917 125 activisten zich in het *Vlaamse Huis* te Brussel. Fischer spreekt

van 200 deelnemers, maar een groot deel van de aanwezigen weigerde een op voorhand geformuleerde activistische tekst te onderschrijven waardoor zij geen toegang kregen tot de vergadering en zo 125 overbleven³⁹. Tijdens deze bijeenkomst werd, voortbouwend op de activistische formule, een manifest goedgekeurd dat in de lijn van de Duitse maatregelen lag, de bestuurlijke scheiding van België bepleitte en een Raad van Vlaanderen oprichtte⁴⁰. Dit politieke orgaan moest de activistische eisen, ingefluisterd door de Duitse bezetter, kenbaar maken aan de Europese mogendheden op een mogelijke vredesconferentie⁴¹.

Met de uitroeping van de Vlaamse onafhankelijkheid bij monde van August Borms namen de raadsleden de vlucht vooruit en hoopten zo Duitsland voor een voldongen feit te plaatsen. De Duitse regering reageerde geschokt op dit nieuws en eiste om het begrip onafhankelijkheid af te zwakken tot autonomie⁴². Toen bleek dat de Raad niet wilde inbinden, eiste de bezetter om volksraadplegingen te organiseren ter oprichting van een tweede Raad⁴³. Hiermee wilde Duitsland de activisten confronteren met hun geringe machtsbasis zodat zij zich terug naar de Duitse politiek zouden schikken. In de ogen van de Duitse bezetter slaagde het opzet: de volksraadplegingen brachten weinig volk op de been en werden verstoord door grootschaligere tegenbetogingen⁴⁴. Desondanks bleven raadsleden tot het oorlogseinde samenkomen. Na de oorlog werden activisten vervolgd door de Belgische Staat⁴⁵.

33. DANIEL VANACKER, *Het Activistisch Avontuur*, Gent: Stichting Mens en Cultuur, 1991, 370.

34. LODE WILS, *Onverfranst, onverduist? Flamenpolitiek, activisme, frontbeweging*, 328.

35. Ibidem.

36. FRANK SEBERECHTS, *Onvoltooid Vlaanderen: van taalstrijd tot natievorming*, Antwerpen: Vrijdag, 2017, 73.

37. LODE WILS, *Onverfranst, onverduist? Flamenpolitiek, activisme, frontbeweging*, 227.

38. Ibidem, 228.

39. FRITZ FISCHER, *Griff nach der Weltmacht: die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland, 1914/18*, 578; DANIEL VANACKER, *Het Activistisch Avontuur*, 170.

40. ANTOON VRIJNTS, *Bezette stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog*, 98-99.

41. DANIEL VANACKER, *Het Activistisch Avontuur*, 171.

42. FRITZ FISCHER, *Griff nach der Weltmacht: die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland, 1914/18*, 585.

43. HENDRIK ELIAS, *Vijfentwintig jaar Vlaamse beweging, 1914/1939*, 69.

44. HENDRIK D. MOMMAERTS en PIETER VAN HEES, “Raad van Vlaanderen”, 2524.

45. JOS MONBALLYU, “Het uur van de vergelding. Vlaamse activisten voor de krijgsraad van het Groot Hoofdkwartier van het Leger (23 januari tot 30 juni 1919). Deel 1”, *Wetenschappelijke Tijdingen* 69/4, 2010, 306-330, 307.

Binnen de rijke historiografie van de Vlaamse Beweging is de Raad van Vlaanderen meermaals aangesneden. Deze geschiedschrijving wordt gekenmerkt door twee zaken: de Raad maakt telkens deel uit van een groter narratief en heeft bovendien een kwalijke reputatie opgebouwd onder historici. Faingnaert en Basse geven het ruimste overzicht betreffende de totstandkoming, doelstellingen, voornaamste protagonisten en groeperingen en activiteiten van de Raad⁴⁶. Daarnaast hebben historici dieper ingezoomd op het aandeel van Antwerpse en Gentse raadsleden. In *Bezette Stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog* houdt Antoon Vrints zich bezig met de deelname van Antwerpenaren terwijl Daniël Vanacker in *Het Aktivistisch Avontuur* focust op Oost-Vlamingen⁴⁷. Hierbij dient wel benadrukt te worden dat Vrints één van de weinige auteurs is die daadwerkelijk teruggreep naar het oorspronkelijke raadsarchief. Wanneer historici de dynamiek binnen de Raad onder de loep nemen, blijkt deze een kwalijke reputatie te hebben verworven. Zo stellen Hendrik Mommaerts en Pieter Van Hees in *De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)* dat het niveau van de debatten ondermaats was, leden weinig kennis van zaken hadden en er veel wantrouwen heerste⁴⁸. Daarnaast worden de Raad en de bezetter logischerwijs in één adem genoemd en geportretteerd als een marionettenbeweging⁴⁹. Mijns inziens heeft deze marionettenretoriek er mede voor gezorgd

dat historici tot op heden geen grondige studie hebben gewijd aan de werking van dit activistisch project. Een onderzoek dat zich uitsluitend richt op de Raad van Vlaanderen bleef tot nog toe uit; Vanackers oproep ten spijt⁵⁰.

Wanneer verschillende auteurs trachten om een etiket op de Raad te kleven, nemen zij al snel het woord parlement in de mond⁵¹. Terecht kunnen er vraagtekens geplaatst worden of de notie van een parlement wel toepasselijk is. Van een wetgevende of controlerende functie was absoluut geen sprake en aan de samenstelling van de Raad lagen geen democratische verkiezingen ten grondslag. Dit zijn allemaal noodzakelijke vereisten om van een modern parlement te kunnen spreken⁵². Daarnaast wijst Basse erop dat het recht om een begroting op te stellen eveneens ontbrak voor de Raad⁵³. Raadsleden spraken echter meermaals de ambitie uit om uit te groeien tot vertegenwoordigers van Vlaanderen en discussieerden dikwijls over de invulling die zij gaven aan de Raad. Zo vroeg raadslid Leo Meert zich tijdens een debat af: "Hebben wij een parlementair mandaat?"⁵⁴. Daarnaast werden tijdens beraadslagingen eveneens representatieve vraagstukken behandeld die echte parlementen bezighielden⁵⁵. Dit onderzoek ambiert niet om de Raad te rehabiliteren als een echt parlement, maar wel parlementaire concepten toe te passen om dit politiek orgaan beter te kunnen plaatsen binnen de geschiedenis van de Vlaamse Beweging⁵⁶. Een sleutelconcept betreft de notie

46. MAURITS BASSE, *De Vlaamse Beweging van 1905 tot 1930*, 171-263; ARTHUR FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, 471-858.

47. ANTOON VRINTS, *Bezette stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog*. DANIEL VANACKER, *Het Aktivistisch Avontuur*.

48. HENDRIK D. MOMMAERTS EN PIETER VAN HEES, "Raad van Vlaanderen", 2524.

49. LODE WILS, *Onverfranst, onverduits? Flamenpolitik, activisme, frontbeweging*, 328.

50. DANIEL VANACKER, *Het Aktivistisch Avontuur*, VI.

51. MAURITS BASSE, *De Vlaamse Beweging van 1905 tot 1930*, 174. PAUL DELFORGE, *La Wallonie et la Première Guerre Mondiale: pour une histoire de la séparation administrative*, 141. ELS WITTE EN HARRY VAN VELTHOVEN, *Strijden om taal. De Belgische taalkwestie in historisch perspectief*, 100. ARTHUR FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, 532. HARRY VAN VELTHOVEN, *Scheurmakers & carriëristen: de opstand van christendemocraten en katholieke flaminganten, 1890-1914*, 280.

52. PASI IHALIANEN, CORNELIA ILIE EN KARI PALONEN, "Parliament as a Conceptual Nexus", in PASI IHALAINEN, CORNELIA ILIE EN KARI PALONEN (red.), *Parliament and Parliamentarism. A Comparative History of a European Concept*, nr. European conceptual history, dl. 1, New York: Berghahn, 2016, 1.

53. MAURITS BASSE, *De Vlaamse Beweging van 1905 tot 1930*, 175.

54. ARTHUR FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, 710.

55. HENDRIK D. MOMMAERTS EN PIETER VAN HEES, "Raad van Vlaanderen", 2523.

56. PASI IHALIANEN, CORNELIA ILIE EN KARI PALONEN, "Parliament as a Conceptual Nexus", 11.

van representatie, één van de speerpunten binnen de parlementaire historiografie⁵⁷. Dit onderzoek wil deze politieke representatie binnen de Raad problematiseren. Met het concept politieke representatie wordt in dit artikel gerefereerd aan de invulling van Hanna F. Pitkin. Zij definieert politieke representatie als het fenomeen waarbij politieke actoren spreken, opkomen en handelen in naam van anderen binnen de politieke arena, of dat althans menen te doen⁵⁸. Dit artikel poogt om aan de hand van de gangbare denkbeelden over politieke vertegenwoordiging binnen de Raad dit activistisch avontuur beter in kaart te brengen en de gelaagdheid binnen het activisme beter te kunnen weergeven. Om dit politieke experiment te doorgronden, valt dit onderzoek uiteen in drie representatieve vraagstukken. Wie gaf gestalte aan de Raad, welk project belichaamden de raadsleden en hoe representeerden zij zich als politiek orgaan? Allereerst staat de representativiteit van de leden centraal. Hierbij ligt de klemtoon op de beroepen, woonplaats en leeftijd. In een tweede beweging wordt nagegaan welke thema's hen bezighielden tijdens de beraadslagingen. Tenslotte staan de praktijken en regels binnen de Raad gecombineerd met het zelfbeeld van raadsleden centraal. Welke parlementaire gebruiken namen ze over van bestaande parlementen en waarin verschilden zij? Deze bevindingen worden vergeleken met de toenmalige Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Nederlandse Tweede Kamer. Deze vergelijking valt te verantwoorden aan de hand van de Groot-Nederlandse gedachte gepropageerd door meerdere raadsleden in verscheidene zittingen en de aanwezigheid van Nederlanders in de Raad⁵⁹. Zij pleitten voor een politieke en culturele aansluiting van Vlaanderen

bij Nederland. Vanuit deze parlementaire invalshoek ambieert dit artikel verder te gaan dan de clichématige opvattingen van een amateuristische marionettenbeweging. Hiermee wordt gepoogd om aan de hand van deze representatieve benadering de Raad van Vlaanderen in een nieuw en genuanceerder perspectief te plaatsen.

Verscheidene historici hebben voor hun onderzoek een beroep gedaan op het uitgegeven bronnenkorpus *Les archives du Conseil de Flandre* samengesteld door de Belgischgezinde *Ligue Nationale pour l'unité belge* in 1928. Er duiken echter enkele tekortkomingen op om dit als primaire bron te hanteren. Zo geeft de bond in de inleiding reeds aan slechts samenvattingen in het Frans weer te geven van de plenaire vergaderingen aangezien volgens de redactie de ontelbare persoonlijke feiten de leesbaarheid zouden bemoeilijken⁶⁰. Daarnaast pretendeert de redactie objectief en apolitek tewerk te zijn gegaan terwijl activisten worden omschreven als dwalers⁶¹. Tenslotte slaagt zelfs een nauwgezette Franse vertaling er niet in om de eigenheid van de oorspronkelijke Nederlandse tekst te evenaren. De *Nationale Bond voor de Belgische Eenheid* speelde hierop in en een jaar later verscheen een veel beknoptere Nederlandstalige versie⁶². Dit onderzoek daarentegen opteert ervoor om terug te keren naar het oorspronkelijke raadsarchief dat bewaard is gebleven in het Brusselsse rijksarchief. Door het omvangrijke archief ligt de klemtoon op de notulen van de plenaire vergaderingen, het raadsreglement en adresboek. De zorg waarmee de notulen nauwkeurig werden bijgehouden, doet reeds denken aan een parlement⁶³. Deze vergadernotulen worden zowel op een kwalitatieve als kwantitatieve manier bena-

57. Ibidem, 12-14.

58. HANNA FENICHEL PITKIN, *The Concept of Representation*, Berkeley: University of California Press, 1972, 209-240.

59. Zitting van 7 juli 1917 (ARA, RVV, map 11) en zitting van 2 augustus 1917 (ARA, RVV, map 12).

60. [= Ligue Nationale pour l'Unité BELGE], *Les archives du Conseil de Flandre*, bewerkt door CHARLES DEJONGH, HENRI-HECTOR MAGLINSE, HENRI PIRENNE e.a., Brussel: Dewarichet, 1928, XI.

61. Ibidem, 9.

62. [= Nationalen Bond voor de Belgische EENHEID], *Het archief van den Raad van Vlaanderen*, bewerkt door CHARLES DEJONGH, HENRI-HECTOR MAGLINSE, HENRI PIRENNE e.a., Brussel: Lamertin, 1929.

63. CORNELIA ILIE, "Parliamentary Discourse and Deliberative Rhetoric", in PASI IHALAINEN, CORNELIA ILIE en KARI PALONEN (red.), *Parliament and Parliamentarism. A Comparative History of a European Concept*, New York: Berghahn Books, 2016, 133-145, 135.

derd. Daarnaast wordt nog een beroep gedaan op activistische pers en beeldmateriaal uit het Letterenhuis. Bij elk van de drie representatieve luiken zal eerst de *modus operandi* worden toegevoegd alvorens dieper in te gaan op de geboekte onderzoeksresultaten.

II. “De landbouwers, de neringen en arbeiders zijn belachelijk vertegenwoordigd”

De eerder aangehaalde activistische samenscholing van 4 februari 1917 markeerde de start van de Raad van Vlaanderen. Deze Landdag bracht flaminganten van over heel Vlaanderen naar het *Vlaamse Huis* te Brussel. Dergelijke massamanifestaties pasten binnen een langere Vlaamse landdagtraditie teruggaand tot de jaren zestig van de negentiende eeuw⁶⁴. Tijdens deze Landdag werd de Raad van Vlaanderen boven het doopvont gehouden en keurden de aanwezigen een ledenlijst goed bestaande uit 46 activisten die moest fungeren als de vertegenwoordiging van het Vlaamse volk. Aangezien het onmogelijk is om het volk op volle sterkte aanwezig te laten zijn, willen parlementen in theorie via politieke vertegenwoordiging de samenleving weerspiegelen⁶⁵. Dikwijls wordt de metafoor van een foto toegepast, waarbij de afvaardiging binnen een parlement zo precies mogelijk een denkbeeldige foto genomen van de hele bevolking diende te benaderen⁶⁶. Hoe vast de foto van de Raad bestaande uit 105

leden er juist uit⁶⁷? Hoe gaven zij invulling aan een haast ongrijpbare notie zoals het volk, welke politieke vertegenwoordiging belichaamden de leden? Aan de hand van geslacht, woonplaats, beroep en leeftijd kan aangetoond worden welke bevolkingslagen over- en ondervertegenwoordigd waren. Op basis van het bewaarde adresboek in het rijksarchief, de *NEVB* en biografieën uit de Online Database voor Intermediaire Structuren (ODIS) en Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (AMVC) zijn deze gegevens verzameld. Dit procedé wordt zowel voor de eerste (81 leden) als tweede (93 leden) Raad uitgevoerd zodat de impact van de volksraadplegingen op de representatie zichtbaar wordt. Deze resultaten zullen vergeleken worden met de samenstelling van de Belgische Kamer anno 1912.

Net zoals in het toenmalige Belgische en Nederlandse parlement konden alleen mannen deel uitmaken van de Raad van Vlaanderen⁶⁸. Raadsleden leken dit de evidentie zelve te vinden aangezien er nergens gewag werd gemaakt van kiesbaarheidsrecht voor mogelijke vrouwelijke vertegenwoordigers. Indirect lieten zij zich wel uit over hun visie op vrouwen en politieke participatie. Toen raadsleden de voorwaarden formuleerden om te mogen stemmen bij de opkomende volksraadplegingen, nam de Gentse hoogleraar filologie Josué De Decker het woord: “Ik veronderstel toch niet dat er gaat beslist worden of de vrouwen kiesrecht zullen hebben. Zo ja, dan zal ik hier nog een rede houden van twee uren”⁶⁹. Diens voor-

64. LODE WILS, “De landdagtraditie tot aan de Eerste Wereldoorlog”, in LUC BOEVA, GITA DENECKERE, GUY LEEMANS e.a. (red.), *Vlamingen komt in massa: de Vlaamse beweging als massabeweging*, Bijdragen Museum van de Vlaamse Sociale Strijd, 28 dln., dl. 17, Gent: Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, 1999, 65-74, 65.

65. KRIS DESCHOUWER, “De vertegenwoordigende democratie”, in TIM HEYSSE en WILFRIED GOOSSENS (red.), *Democratie als filosofisch vraagstuk: lezingen over macht, vertegenwoordiging en politiek*, Kapellen: Uitgeverij Pelckmans, 2003, 34-35.

66. MARNIX BEYEN en HENK TE VELDE, “Passion and Reason: Modern Parliaments in the Low Countries”, in PASI IHALAINEN, CORNELIA ILIE en KARI PALONEN (red.), *Parliament and Parliamentism. A Comparative History of a European Concept*, New York: Berghahn Books, 2016, 81-96, 90.

67. Bij de oprichting telde de Raad aanvankelijk 46 leden waarna deze op haar hoogtepunt 81 leden telde. Na de ontbinding van de eerste Raad verdwenen er 12 leden uit de Raad, 11 kozen ervoor ontslag te nemen terwijl Johan Eggen werd geweerd om nog lid te zijn van de tweede Raad. Deze nieuwe Raad verwelkomde 24 nieuwe gezichten wat leidde tot een totaal van 93 raadsleden. Zie HENDRIK D. MOMMAERTS en PIETER VAN HEES, “Raad van Vlaanderen”, 2523-2524.

68. DEREK BLYTH, ALISTAIR MACLEAN en RORY WATSON, *The Belgian House of Representatives: from revolution to federalism*, Brussel: Kamer van Volksvertegenwoordigers, 2006, 77.

69. Zitting van 15 december 1917 (ARA, RVV, map 16).

den kregen veel bijval van andere raadsleden. De Raad van Vlaanderen en de Belgische Kamer zaten wat betreft de deelname van vrouwen aan het politieke bestel op één en dezelfde lijn.

Inzake territoriale vertegenwoordiging duiken er wel wezenlijke verschillen op. In de *NEVB* staan reeds alle leden met woonplaats opgesomd, maar dit onderzoek kiest ervoor om zich te baseren op het adresboek in het raadsarchief⁷⁰. Er duiken namelijk enkele inconsistenties op. Zo staat onder meer in de *NEVB* dat raadslid Max Oboussier in Gent woonde terwijl Antwerpen staat opgegeven in het adresboek. Tijdens de periode 1912-1919 telde de Belgische Kamer 186 zetels waarvan 120 toegewezen waren aan Vlamingen. Deze zogenaamde 'Vlaamse' Kamerzetels dienen wel genuanceerd te worden: 88 zetels waren bestemd voor de Vlaamse provincies, 72 voor de Waalse en 26 voor het kiesarrondissement Brussel met inbegrip van het kanton Nijvel. Brabant vormde namelijk nog één provincie waartoe ook Brussel behoorde. Daarnaast stonden deze Vlaamse zetels niet per se gelijk aan Nederlandstalige volksvertegenwoordigers. Verder worden deze gegevens afgewogen met het bevolkingsaantal per provincie op basis van de volkstelling van 1910.

Brabant spande de kroon inzake vertegenwoordiging. Bijna de helft van alle leden kwam uit Brussel of één van de randgemeenten. Na de volksraadplegingen kreeg Brabant zelfs extra zetels terwijl Antwerpen en Limburg zetels inleverden. In vergelijking met de zetelverdeling voor de Belgische Kamer was de Brabantse afvaardiging aanzienlijk groter. Oost-Vlaanderen en Antwerpen vormden de middenmotors wat betreft afgevaardigden. Waar het zetelaantal van Oost-Vlaanderen nog toenam na de volksraadplegingen, daalde dit voor Antwerpen. Vrints haalt reeds aan dat de relatie tussen de eerder gematigde Antwerpse delegatie en de radicalere meerderheid tot de nodige spanningen leidde⁷¹. Van de twaalf leden die de Raad verlieten, kwamen er vijf uit de provincie Antwerpen. Opzienbarend is het gegeven dat beide provincies een quasi even grote afvaardiging kenden als in de Kamer. West-Vlaanderen en Limburg waren de hekkensluiters inzake representatie. In vergelijking met de andere provincies waren zij ondervertegenwoordigd in de eerste Raad. Voor West-Vlaanderen verdubbelde het aantal zetels nog wel in de tweede Raad, maar de Limburgse afvaardiging telde nog maar één zetel. Wanneer hun relatieve aandeel wordt afgewogen met dat van de Kamer en bevolkingsaantal, valt de ondervertegenwoor-

	Zetels Eerste Raad	Zetels Tweede Raad	Vlaamse zetels Belgische Kamer	Aandeel in de Raad	Aandeel in de Kamer	Aandeel Vlaamse populatie
Provincie	N=81	N=93	N=120	(%)	(%)	(%)
Brabant	37	41	38	45 %	32 %	31 %
Oost-Vlaanderen	19	23	28	24 %	23 %	24 %
Antwerpen	18	17	25	20 %	21 %	20 %
West-Vlaanderen	4	11	22	9 %	18 %	19 %
Limburg	3	1	7	2 %	6 %	6 %

Woonplaats raadsleden. Bron: Algemeen Rijksarchief Brussel (ARA), Raad van Vlaanderen (RVV), map 4, adresboek.

70. Adresboek (ARA, RVV, map 4).

71. ANTOON VRINTS, *Bezette stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de eerste wereldoorlog*, 103.

diging pas goed op. In vergelijking met de Kamer werd de vertegenwoordiging van West-Vlaanderen gehalveerd terwijl Limburg twee derde prijs gaf. Deze resultaten worden nog veelzeggender binnen de context van de Duitse territoriale opdeling van het bezette België. Antwerpen, Brabant en Limburg maakten deel uit van het Generaal-Gouvernement onder auspiciën van een burgerlijk bestuur (*Zivilverwaltung*) met de gouverneur-generaal aan het hoofd⁷². West- en Oost-Vlaanderen maakten door hun ligging dichtbij het front deel uit van het Etappegebied, een zone onder militair bestuur. Daarnaast lagen er in West-Vlaanderen nog het Operatiegebied van het Duitse leger gelegen aan het IJzerfront en een Marinegebied aan de kuststrook van waaruit de Duitse zeemacht opereerde⁷³. Waar in het Generaal-Gouvernement nog sprake was van enige bewegingsvrijheid werd deze voor inwoners van het Etappe-, Operatie- en Marinegebied danig beperkt uit vrees voor spionage en sabotage, wat mogelijk de lage West-Vlaamse vertegenwoordiging in de Raad verklaart⁷⁴. Het is een teken aan de wand dat zelfs het Antwerps raadslid Karel Waternaux zijn beklag deed over de moeilijkheden om een reis pas te bekommen⁷⁵. Aangezien Oost-Vlaanderen, een middenmotor inzake afvaardiging, ook deel uitmaakte van het Etappegebied kan dit niet de enige reden zijn voor de lage opkomst. In de *NEVB* wordt de zwakke positie van het activisme in West-Vlaanderen gelinkt aan de immense oorlogsschade, Duitse opeisingen van arbeiders en de vele burgerslachtoffers ten gevolge van de invasie⁷⁶. De provincie Limburg daaren-

tegen, ver gelegen van het oorlogsgewoel in het Generaal-Gouvernement, bleek eveneens een zwak broertje inzake vertegenwoordiging binnen de Raad. Limburg vormde toen een dunbevolkte streek met slechts enkele provinciestadjes zoals Hasselt met maximum 17.000 inwoners⁷⁷.

In de *NEVB* staat aangegeven dat er net geen 50.000 kiezers verspreid over heel Vlaanderen hun steun betuigden aan de Raad tijdens de verschillende volksraadplegingen⁷⁸. Luc Vandeweyer toont echter aan dat dit aantal is gebaseerd op onjuist activistisch propagandamateriaal door aan te kaarten dat in plaats van 3625 Limburgse kiezers er in werkelijkheid slechts 1172 deelnemers waren waarvan zelfs een deel protesteerde tegen de activisten⁷⁹. Wils heeft reeds gewezen op de overschatting van de machtspositie van het activisme aangegeven in de *NEVB*⁸⁰. Daarnaast maakte Oscar von der Lancken-Wakenitz, hoofd van de Politieke Afdeling van het Generaal-Gouvernement, in zijn *Tätigkeitsberichte* gewag van slechts 1180 Limburgers op activistische meetings tussen september en december 1917⁸¹. Met op haar hoogtepunt niet meer dan drie zetels is eens te meer de zwakke positie van het activisme in Limburg aangetoond. Met deze geografische vertegenwoordiging is gebleken dat hoewel de naam anders doet uitschijnen, de Raad van Vlaanderen geen orgaan bleek te zijn dat heel Vlaanderen in even grote getale wist te vertegenwoordigen. Opvallend hierbij is nog de aanwezigheid van de Nederlandse raadsleden Johan Labberton en Everhardus Godée-Molsbergen die

72. SOPHIE DE SCHAEPELDRIJVER, "Populations under Occupation", in Jay WINTER (red.), *Cambridge History of the First World War*, dl. 3, Cambridge: Cambridge University Press, 2014, 242-256, 247.

73. Ibidem.

74. Ibidem, 253.

75. Zitting 16 augustus 1918 (ARA, Raad van Vlaanderen, map 21).

76. FILIP BOUDREZ, "West-Vlaanderen", in REGINALD DESCHRYVER, BRUNO DE WEVER, GASTON DURNEZ e.a. (red.), *De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, 3 dln., dl. 3, Tiel: Lannoo, 1998, 3687-3703, 3694.

77. EVRARD RASKIN, "LIMBURG", in REGINALD DE SCHRYVER, BRUNO DE WEVER, GASTON DURNEZ e.a. (red.), *De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse beweging*, 3 dln., dl. 2, Tiel: Lannoo, 1998, 1896.

78. PIETER VAN HEES, "Activisme", in REGINALD DE SCHRYVER, BRUNO DE WEVER, GASTON DURNEZ e.a. (red.), *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, 3 dln., dl. 1, Tiel: Lannoo, 1998, 205-224, 217.

79. LUC VANDEWEYER, "Het activisme in Limburg tijdens de Eerste Wereldoorlog. Deel II: De confrontatie met de bevolking", *Limburg. Het Oude Land van Loon*, 76/3, 1997, 193-230, 196.

80. LODE WILS, *Onverfranst, onverduits? Flamenpolitik, activisme, frontbeweging*, 272.

81. MICHAËL AMARA en HUBERT ROLAND (red.), *Gouverner en Belgique occupée: Oscar von der Lancken-Wakenitz, rapports d'activité, 1915-1918*, Brussel: Lang, 2004, 326.

beiden overtuigde Groot-Nederlanders waren⁸². Wils heeft reeds gewezen op het Nederlandse aandeel aan de Gentse Hogeschool en de Raad, ja in de hele *Flamenpolitik*⁸³.

Naast de woonplaats staat in de ledenlijst eveneens een vermelding van het beroep dat zij uitoefenden tijdens hun activistische periode⁸⁴. Aan de hand van deze gegevens kan nagegaan worden welke beroepscategorieën de eerste viool speelden in de Raad en welke amper tot niet vertegenwoordigd werden in de plenaire vergaderingen⁸⁵.

Zowel in de eerste als tweede Raad voerde het onderwijzend personeel de lijst aan. Zij kwamen uit alle lagen van het onderwijs. Zowel hoogleraars en docenten als leraars en prefecten zetelden in de Raad. De meerderheid verdiende zijn brood in het hoger onderwijs met negentien hoogleraars en

negen docenten. De grote concentratie aan onderwijzend personeel verschilde danig met die in de Belgische Kamer. Pas in het interbellum zouden zij daar een lichte doorbraak kennen⁸⁶. Naast onderwijzend personeel valt de sterke aanwezigheid van ambtenaren op. Sedert de wet van 26 mei 1848 trad er een verbod op om een parlementair mandaat te cumuleren met een door de Staat bezoldigde betrekking⁸⁷. In de Raad werd echter komaf gemaakt met deze beperking. De ambtenarij vormde de op één na grootste beroepscategorie. Toen hoogleraar filologie Josué De Decker in zijn betoog uiteenzette waarom het de Raad aan daadkracht ontbrak, kwam hun aanwezigheid aan bod: "Het tweede euvel waaraan deze Raad lijdt [...] is dat de Raad een soort beambten-Parlement is"⁸⁸. De grote aanwezigheid van onderwijzend personeel en ambtenaren dient niet te verrassen. De overgrote meerderheid van deze groepen was

Beroepscategorie	Eerste Raad N=81	Aandeel Eerste Raad (%)	Tweede Raad N=93	Aandeel Tweede Raad (%)	Absoluut verschil
Onderwijzend personeel	27	33 %	33	35 %	6
Ambtenaar	12	15 %	12	13 %	=
Jurist	9	11 %	10	11 %	1
Arts	9	11 %	8	10 %	-1
Handelaar	7	9 %	12	13 %	5
Bank- en verzekeringswezen	5	7 %	5	5 %	=
Industrieel	2	2 %	3	3 %	1
Sociaal werker	2	2 %	2	2 %	=
Journalist	1	1 %	2	2 %	1
Bibliothecaris	1	1 %	1	1 %	=
Overige	6	8 %	5	5 %	-1

Beroepscategorieën van raadsleden. Bron: ARA, RVV, map 2, ledenlijst.

82. DANIEL VANACKER, *Het Activistisch Avontuur*, 129.

83. LODE WILS, *Onverfranst, onverduist? Flamenpolitik, activisme, frontbeweging*, 322-323.

84. Ledenlijst (ARA, RVV, map 2).

85. Zodra een beroep meer dan één keer voorkomt, krijgt deze een categorie toegewezen. De andere beroepen vallen onder de overkoepelende noemer 'overige'.

86. DEREK BLYTH, ALISTAIR MACLEAN en RORY WATSON, *The Belgian House of Representatives: from revolution to federalism*, 84.

87. STEFAAN FIERS en ELIANE GUBIN, "De fysionomie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers", in EMMANUEL GERARD, ELIANE GUBIN, ELS WITTE e.a. (red.), *Geschiedenis van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers 1830-2002*, Brussel: Kamer van Volksvertegenwoordigers, 2003, 88-129, 103.

88. Zitting 16 augustus 1918 (ARA, RVV, map 21).

werkzaam aan de door de bezetter opgerichte 'Vlaamse' ministeries en de vernederlandste Vlaamse Hogeschool in Gent. Op een totaal van 105 raadsleden dienden 28 aan de Vlaamse Hogeschool terwijl 24 een baan hadden bij één van de door de bestuurlijke scheiding gecreëerde 'Vlaamse' ministeries. Sommigen cumuleerden bovendien een baan aan een ministerie en de Vlaamse Hogeschool. Fischer heeft reeds gewezen op het hoge aantal professoren die de ministeries bevolkten, wat de zwakke positie van het activisme eens te meer illustreert⁸⁹. Voor verschillende door de bezetter gecreëerde banen moest namelijk telkens op dezelfde groep een beroep worden gedaan. Een illustratief voorbeeld was de figuur van Pieter Tack. Voor de oorlog was Tack actief als atheneumleerkracht, maar door zijn toetreding tot het activisme schopte hij het achtereenvolgens tot hoogleraar in de Nederlandse taalkunde aan de Gentse Hogeschool, algemeen bestuurder van de afdeling hoger onderwijs aan het Vlaams ministerie van wetenschappen en kunst en voorzitter van de Raad van Vlaanderen⁹⁰. Waar in de *NEVB* wordt aangegeven dat lidmaatschap van de Raad enkel interessant was voor Brusselse ambtenaren betrokken bij de bestuurlijke scheiding, is bij deze aangetoond dat andere groepen eveneens profijt haalden uit lidmaatschap⁹¹. Leden van de Vlaamse Hogeschool ambieerden namelijk om via de Raad in te spelen op academische noden. Zo dienden hoogleraar Josué De Decker en Johan Eggen een voorstel in om aan de Duitse regering te vragen: "[...] het archief van de stad Rijsel naar Gent te willen overbrengen, in 't belang van de Vlaamse Hoogeschool. De professoren en studenten kunnen veel nut halen uit de oude documenten van

dit archief"⁹². Daarnaast bleek het onschendbaar statuut van raadsleden aanlokkelijk voor sommige deelnemers. Zo smokkelde raadslid en geneesheer Emile Dumon tijdens de oorlog tabakswaaren vanuit Nederland naar Duitse legerkantines. Wanneer de Belgische Justitie hem hiervoor wilde vervolgen, stak de bezetter hier een stokje voor aangezien enige strafrechtelijke vervolging van een lid van de Raad verboden was⁹³. De stelling van Elias dat activisten louter uit idealistische overwegingen samenwerkten met de Duitse bezetter wordt hiermee eens te meer ontkracht, dit waren groepen die zowel professioneel als financieel beter werden van toetreding tot het activisme⁹⁴. Met de benoeming van activisten op sleutelposities in het hoger onderwijs, de 'Vlaamse' ministeries en de Raad ambieerde von der Lancken-Wakenitz om activisten meer salonfähig te maken in Vlaanderen⁹⁵. Naast onderwijzend personeel en ambtenarij springt de groep van handelaars danig in het oog. Handelaars vormden in de eerste Raad nog een middelgrote groep, maar na de volksraadplegingen klommen ze op tot de op één na sterkste vertegenwoordiging.

Juristen, traditioneel sterk vertegenwoordigd in parlementen, waren daarentegen zwaar in de minderheid ten opzichte van onderwijzend personeel en ambtenarij. Dit stond in schril contrast met de Belgische Kamer anno 1908 met 82 juristen op een totaal van 166 zetels, net niet de helft⁹⁶. Raadslid Emiel Ver Hees wees op het grote aantal juristen in de Belgische Kamer en juichte deze trendbreuk binnen de Raad toe: "Zijn er bovendien juist niet te veel advocaten in het parlement om goed werk te kunnen verrichten: men spreekt te veel voor zijne kiezers. In de Duitse rijksdag

89. FRITZ FISCHER, *Griff nach der Weltmacht: die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland, 1914/18*, 581.

90. HENDRIK MOMMAERTS EN PIETER VAN HEES, "Pieter Tack", in REGINALD DE SCHRYVER, BRUNO DE WEVER EN GASTON DURNEZ (red.), *De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, 3 dln., dl. 3, Tielt: Lannoo, 1998, 3045-3046, 3045.

91. HENDRIK D. MOMMAERTS EN PIETER VAN HEES, "Raad van Vlaanderen", 2524.

92. Zitting 6 mei 1917 (ARA, RVV, map 9).

93. Koen Rotsaert, "Emile Dumon", in Reginald De Schryver, Bruno De Wever, Gaston Durnez e.a. (red.), *De Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, 3 dln., dl. 1, Tielt: Lannoo, 1998, 1014-1015.

94. HENDRIK ELIAS, *Vijfentwintig jaar Vlaamse beweging, 1914/1939*, 105.

95. MICHAËL AMARA EN HUBERT ROLAND (red.), *Gouverner en Belgique occupée: Oscar von der Lancken-Wakenitz, rapports d'activité, 1915-1918*, 277.

96. STEFAAN FIERS EN ELIANE GUBIN, "De fysionomie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers", 115.

is er een betrekkelijk kleiner aantal advocaten en rechtsgeleerden dan hier maar hun innerlijke waarde is des te groter⁹⁷. Een andere traditioneel sterke groep zoals industriëlen was in de Raad eveneens in de minderheid met slechts vier vertegenwoordigers. Onder de noemer 'overige' vielen een bouwkundige, drukker, landmeter, museum-conservator, kunstschilder, socioloog, tuinbouwer en warempel een zoon die zijn vader verving.

Ondanks een meer 'volkse' afspiegeling van de samenleving meenden sommigen dat de Raad nog niet ver genoeg ging. Antoon Brijs, een Brusselse handelaar, wees op het grote aantal geneesheren in hun rangen: "Verder lijden onze aanvaardingen zo wat van de dokters ziekte, als we ieder bedrijf in dezelfde evenredigheid moesten bedelen als de heren dokters, dan kwamen we tot een getal van verscheidene honderden. [...] Er zijn maar twee ingenieurs; de landbouwers, de neringen en arbeiders zijn belachelijk vertegenwoordigd"⁹⁸. Zijn pleidooi paste binnen de opgang van democratiseringsprocessen eind negentiende eeuw waarbij ingezet werd op een gelijkenis tussen electoraat en vertegenwoordigers⁹⁹. Er werd meer en meer geopperd dat de samenstelling van een parlement moest trachten om de complexiteit van de samenleving te benaderen. De invoering van het algemeen meervoudig stemrecht voor mannen in 1893 en van de evenredige zetelverdeling in 1899 in België vormden een eerste opstap in een verdere democratisering van het stemrecht¹⁰⁰. Vooroorlogse campagnes uit voornamelijk socialistische hoek om dit meervoudig stemrecht te vervangen door een algemeen enkel-

voudig mannenstemrecht bleven echter dode letter¹⁰¹. Raadsleden worstelden evenzeer met de notie van representatie. Zij verwezen met het concept representatie vooral naar de eenheid van het volk in plaats van maatschappelijke en ideologische diversiteit en verdeeldheid¹⁰².

Inzake leeftijd laat het adresboek te wensen over. Geboortedata werden nergens bijgehouden, daarom baseert dit artikel zich op de vele biografieën die de NEVB rijk is. Helaas zijn niet alle leden hierin opgenomen waardoor eveneens een beroep wordt gedaan op informatie uit biografische databanken¹⁰³. Van de 105 activisten die een mandaat opnamen als raadslid, zijn voor 84 leden de nodige gegevens voorhanden. Er kan terecht gesproken worden van een onvolledig en dus vertekend beeld. Desondanks wordt hier toch dieper op ingegaan omdat het een belangrijke indicator vormt inzake de fysionomie van de Raad. Wederom onderscheidden raadsleden zich van de Kamer met een gemiddelde leeftijd van 42 jaar¹⁰⁴. Van Hees heeft reeds gewezen op de relatieve jeugdigheid wanneer hij het activisme in zijn geheel benadert, maar het blijkt dat dit zich eveneens manifesteerde in de Raad¹⁰⁵. Na de nationale verkiezingen van 1912 kende de Belgische Kamer namelijk een gemiddelde leeftijd van 52 jaar, de op één na oudste samenstelling van de twintigste eeuw¹⁰⁶. Met 26 jaar was Lucien Brulez het jongste raadslid terwijl de 64-jarige Camiel Libbrecht de rol van ouderdomsdeken op zich nam. Bij momenten leek dit leeftijdsverschil tot onderlinge spanningen te leiden. Tijdens de zitting van 13 augustus 1917 ergerde

97. Zitting 1 augustus 1917 (ARA, RVV, map 12).

98. Zitting 11 juli 1917 (ARA, RVV, map 11).

99. HENK DE SMAELE, "Politiek als hanengevecht of cerebraal systeem: ideeën over politieke representatie en de invoering van de evenredige vertegenwoordiging in België", *BMGN: the Low Countries historical review*, 114, 1999, 328-357, 330.

100. *Ibidem*, 346.

101. DIRK LUYTEN, ALAIN MEYNEN EN ELS WITTE, *Politieke geschiedenis van België. Van 1830 tot heden* Antwerpen: Manteau, 2016, 126.

102. HENK DE SMAELE EN JO TOLLEBEEK, "Politieke representatie. De geschiedenis van een begrip", in Henk de SMAELE EN JO TOLLEBEEK (red.), *Politieke representatie*, Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2002, 9-31, 25.

103. Online Database voor Intermediaire Structuren (ODIS) en Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven (AMVC).

104. HENDRIK D. MOMMAERTS EN PIETER VAN HEES, "Raad van Vlaanderen", 2525-2527.

105. PIETER VAN HEES, "Activisme", 223.

106. STEFAAN FIERS EN ELIANE GUBIN, "De fysionomie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers", 115.

de 44-jarige Jacob Lambrichts zich aan de vraag van de 34-jarige Johan Eggen om een motie aan een herlezing te onderwerpen. Toen de voorzitter tussenbeide kwam, reageerde Lambrichts gepikeerd: “Gij moest U schamen zo een snotjongen te helpen”¹⁰⁷. Op dezelfde zitting bestempelde Jules Spincemaille diezelfde Eggen en zijn medestanders smalend als “[...] de hoop schooljongens uit de Belliardstraat”¹⁰⁸.

De raadsfysionomie legt een grote tegenstelling bloot. Hoewel de Raad zonder enige democratische besluitvorming werd samengesteld, vormde de samenstelling een realistischere afspiegeling of foto van de samenleving. De Raad had een meer representatief karakter dan de elitaire Kamer die voornamelijk werd bevolkt door juristen, industriëlen en grootgrondbezitters¹⁰⁹. Daarnaast telde de Kamer anno 1912 veertien edellieden in haar rangen terwijl de Raad er geen enkele telde¹¹⁰. Pas met de invoering van het algemeen enkelvoudig mannenstemrecht in 1919 kreeg de Kamer een meer democratisch voorkomen¹¹¹. De Raad vereenzelvigde zich niet met wat Ankersmit omschrijft als een esthetische representatie waarin sprake is van een esthetische kloof tussen politiek en maatschappij¹¹². Zo benaderde de afspiegeling binnen de toenmalige Belgische Kamer allesbehalve die van de samenleving. De Raad daarentegen bleek in zijn samenstelling en zelfreflectie meer te neigen naar wat Ankersmit definieert als een mimetische representatie. Hierbij wordt de kloof tussen electoraat en vertegenwoordigers in de mate van het mogelijke gedicht met een realistischere foto van de samenleving tot gevolg. Hoewel de raadsamenstelling dus een represen-

tatiever karakter had dan de Kamer, illustreert dit vooral de sociaaleconomische milieus waaruit raadsleden kwamen en was dit niet zozeer het resultaat van de denkbeelden inzake representatie binnen de Raad. Zo kon raadslid Brijs wel oproepen om arbeiders op te nemen in de hoop het representatief karakter te verhogen, maar bleef dit in de realiteit dode letter.

III. “Welke toekomst ligt ons voorbehouden, waar brengen ons onze belangen?”

In elk overzicht over het activisme wordt de Raad opgevoerd als zijnde het politiek orgaan van het activisme. Toch lichten auteurs telkens maar een tipje van de sluier op over de inhoud van de raadsvergaderingen. Faingnaert geeft het ruimste overzicht als bevoorrechte getuige, maar erkent zich ook te beperken tot de meest belangrijke thema-tieken¹¹³. Basse volgt eveneens deze werkwijze en behandelt ook nog andere onderwerpen zoals de onteigening van de Limburgse mijnen¹¹⁴. Wils daarentegen focust onder meer op de staatskundige opvattingen terwijl Vrints hier nog het economisch beleid bijvoegt van de Antwerpse delegatie¹¹⁵. Daniël Vanacker gaat meer in op heikele thema’s voor raadsleden zoals de positie jegens Duitsland en de opeisingen van jongemannen voor de Duitse oorlogsindustrie¹¹⁶. Historici hebben zich telkens toegelegd op debatten relevant voor hun onderzoek waardoor de gedachtewisselingen nog niet in hun geheel zijn benaderd. Door deze benadering ontstaat een incompleet beeld dat nalaat aan te tonen welk gewicht een

107. Zitting 13 augustus 1917 (ARA, RVV, map 12).

108. Ibidem.

109. DEREK BLYTH, ALISTAIR MACLEAN en RORY WATSON, *The Belgian House of Representatives: from revolution to federalism*, 83.

110. STEFAAN FIERS en ELIANE GUBIN, “De fysionomie van de Kamer van Volksvertegenwoordigers”, 115.

111. Ibidem, 127.

112. FRANK RUDOLF ANKERSMIT, *De macht van representatie* Exploraties III: politieke filosofie, 3 dln., dl. 3, Kampen: Kok Agora, 1997, 155.

113. ARTHUR FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, 533.

114. MAURITS BASSE, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, 209-210.

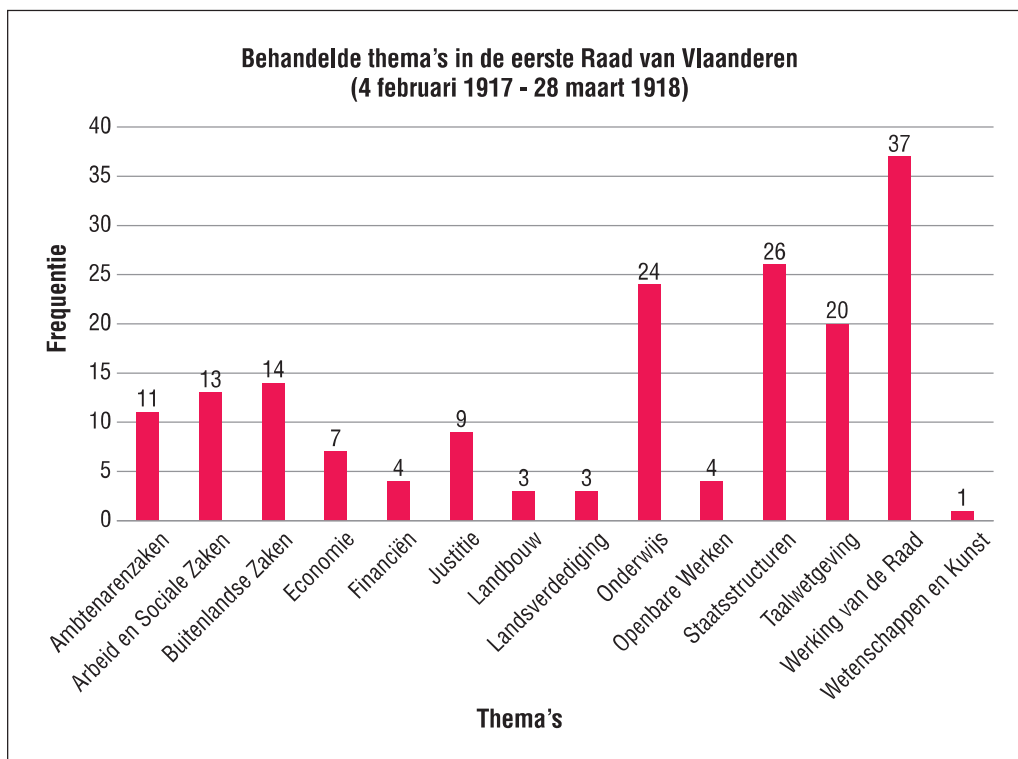
115. ANTOON VRINTS, *Bezette stad: Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog*, 104; Lode WILS, *Onverfranst, onverduist? Flamenpolitiek, activisme, frontbeweging*, 267-268.

116. DANIEL VANACKER, *Het Aktivistisch Avontuur*, 370.

thematiek in de schaal legde. Dit onderzoek biedt een vervolmaking door alle plenaire debatten te onderwerpen aan een *distant reading*. Deze taalkundige methode duidt een procedé aan waarbij literatuur in een netwerk wordt geplaatst in plaats van ze afzonderlijk te bestuderen¹¹⁷. Vertaald naar het historisch metier behelst deze methodiek een analyse waarbij in de eerste plaats gekeken wordt naar het onderwerp van de beraadslagingen en niet zozeer naar de inhoud. Deze techniek wordt toegepast om te achterhalen in welke mate raadsleden aandacht besteedden aan diverse thema's. Op basis van deze *reading* worden de gespreksthema's onderverdeeld in overkoepelende categorieën. Discussies laten zich niet simpelweg reduceren tot één welbepaalde categorie. Wanneer bijvoorbeeld de vernederlandsing van

het Brusselse onderwijs op de agenda stond, is ervoor geopteerd deze zowel te verdelen onder onderwijs als taalwetgeving. In totaal werden alle 69 plenaire vergaderingen doorgenomen, 47 van de eerste en 22 van de tweede Raad.

Leden van de eerste Raad besteedden veruit de meeste aandacht aan de werking van het prille politieke orgaan. De debatten varieerden van de formulering en procedure voor eedafleggingen, de verdeling van functies, het vastleggen van verkiezingsprocedures, pleidooien voor meer eendracht, vergoedingen, het absentisme tot de nood om meer vergadersessies te houden. Mogelijk heeft dit ertoe geleid dat historici de Raad hebben bestempeld als een amateuristisch en chaotisch gebeuren¹¹⁸. Een soortgelijk patroon

Behandelde thema's in de eerste Raad van Vlaanderen (4 februari 1917-28 maart 1918). Bron : ARA, RVV, mappen 5-18

117. FRANCO MORETTI, *Distant Reading*, Londen : Verso, 2013, 211.

118. HENDRIK D. MOMMAERTS EN PIETER VAN HEES, "Raad van Vlaanderen", 2524.

manifesteerde zich eveneens bij de oprichting van de Belgische Kamer. Net als de raadsleden trachtten de eerste Kamerleden via de uitbouw van procedures en tradities hun weg te vinden, waardoor de beginjaren turbulent verliepen¹¹⁹. Dit proces herhaalde zich ook bij de oprichting van de Nederlandse Tweede Kamer. Het is dan ook utopisch om te geloven dat een parlement van de ene dag op de andere kan draaien als een perfect geoliede machine. Toch is dit het uitgangspunt van andere auteurs als zij de Raad bestempelen als een ongedisciplineerde en amateuristische bedoening. Discussiëren over de implementatie van het reglement vormt juist een onontbeerlijk element binnen een parlement¹²⁰. Mede door het kortstondige bestaan van de Raad had deze instelling de tijd niet om te groeien. Desondanks namen leden verschillende initiatieven om de Raad danig te professionaliseren en verwezen hiervoor dikwijls naar de Belgische Kamer als voorbeeld voor de werking van een parlement. Voorbeelden hiervan zijn legio. Zo opperde de Brusselse ambtenaar Jef van den Eynde: “Ik denk dat het nodig zou zijn een griffier te benoemen, juist zoals in de Kamer”¹²¹. Wanneer men nieuwe leden stemrecht wenste te geven, ontstond er een hevige discussie aangezien dit niet strookte met de vooropgestelde dagorde. Emiel Ver Hees pareerde de kritiek: “Het is het gebruik, en namelijk in de Kamers. Wil u de parlementaire bescheiden onderzoeken, dan zult U zien dat het meermaals voorvalt”¹²². Toen de kwestie van parlementaire onschendbaarheid op tafel kwam, refereerde men eveneens aan de Belgische Kamer¹²³. De keuze van raadsleden om zich te baseren op andere instellingen moet echter

niet afgedaan worden als zwaktebod. De Nederlandse Tweede Kamer haalde de mosterd dikwijls bij het Lagerhuis. Zo verdiepten parlementariërs zich in Britse parlementaire regelboeken¹²⁴. Het *House of Commons* werd reeds vanaf de achttiende eeuw in het buitenland bestempeld als leidraad¹²⁵. Daarnaast stond de Belgische Kamer, zelf gebaseerd op Britse voorbeelden, model voor het Roemeense parlement¹²⁶.

In de beginperiode van de Raad bogen raadsleden zoals Emile Ver Hees zich over de kwestie welke beleidsvlakken prioritair waren: “Wat kan ons volk worden met haar na de vrede, welke toekomst ligt ons voorbehouden, waar brengen ons onze belangen”¹²⁷? Qua concrete beleidsdomeinen schieten vooral onderwijs, taalwetgeving, buitenlandse zaken en staatsstructuren erboven uit in de eerste Raad. Faingnaert en Basse hebben reeds gewezen op het belang van onderwijs voor de raadsleden¹²⁸. De mate waarin onderwijs binnen de Raad aan bod kwam, dient zeker niet te verrassen. Zoals eerder aangegeven kende de samenstelling een aanzienlijke groep van onderwijzend personeel. Raadsleden hoefden echter niet actief te zijn in deze branche om er de nodige aandacht aan te besteden. Het belang van educatie was tweeledig. Allereest zagen raadsleden het onderwijs als een hefboom voor de emancipatie van de Vlamingen. Met de oprichting van nieuwe nijverheids- en hogescholen in Vlaanderen verhoopten zij “[...] dat wij in de toekomst aan ons volk, aan de begaafde kinderen van ons werkvolk, een beter leven zullen kunnen verschaffen; dat wij hen de gelegenheid zullen kunnen geven op

119. DEREK BLYTH, ALISTAIR MACLEAN en RORY WATSON, *The Belgian House of Representatives: from revolution to federalism*, 56.

120. JOUKE TURPIJN, *Mannen van gezag: de uitvinding van de Tweede Kamer, 1848-1888*, Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2008, 147.

121. Zitting 17 juni 1917 (ARA, RVV, map 10).

122. Zitting 20 juli 1917 (ARA, RVV, map 11).

123. Zitting 20 oktober 1917 (ARA, RVV, map 14).

124. JOUKE TURPIJN, *Mannen van gezag: de uitvinding van de Tweede Kamer, 1848-1888*, 41.

125. HENK TE VELDE, *Sprekende politiek: redenaars en hun publiek in de parlementaire Gouden Eeuw*, Amsterdam: Prometheus, 2015, 15.

126. PASI IHALAINEN, “European Parliamentary Experiences from a Conceptual Historical Perspective”, in PASI IHALAINEN, CORNELIA ILIE en KARI PALONEN (red.), *Parliament and Parliamentism. A Comparative History of a European Concept*, New York: Berghahn Books, 2016, 19-31, 19.

127. Zitting 30 juli 1917 (ARA, RVV, map 11).

128. MAURITS BASSE, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, 205. ARTHUR FAINGNAERT, *Verraad of zelfverdediging?*, 618.

eigen bodem een beroepsonderwijs, een nijverheidsonderwijs, een kunstvakonderwijs te genieten¹²⁹. Daarnaast diende het onderwijs een lang gekoesterde wensdroom te vervullen: de volledige vernederlandsing van het openbare leven in Vlaanderen. Om eventuele tegenstand de mond te snoeren koppelden raadsleden zelfs voorwaarden aan sollicitanten die een baan ambiëerden bij een mogelijk toekomstige Vlaamse Staat: “De ouders zouden goed moeten onderricht worden dat hun zonen geen ambt of bediening zouden mogen bekleden, zo zij niet bewijzen dat zij hun studies in de Nederlandse taal gedaan hebben¹³⁰.”

De vernederlandsing van het onderwijs en justitie vormde in de ogen van raadsleden nog maar het opstapje naar een volledig Nederlandstalig Vlaanderen. Zo'n Vlaanderen bestond vóór de oorlog immers niet. Op het eerste gezicht leek er zich bij de onafhankelijkheid van België een billijk compromis te zijn uitgewerkt inzake taalwetgeving. Hoewel artikel 23 van de Grondwet uit 1831 luidde dat het gebruik van de in België gesproken talen vrij was, betekende dit in de realiteit dat een ambtenaar werkzaam in Vlaanderen evenveel recht had om enkel Frans te spreken en te begrijpen¹³¹. Pas na de Eerste Wereldoorlog werd het principe van ‘streektaal is voertaal’ inzake bestuurszaken definitief vastgelegd, maar het regionale niveau kon nog het Frans als tweede diensttaal hanteren¹³². De Raad daarentegen wilde volledig breken met de Belgische Staat en zelf initiatieven nemen inzake een eentalig Vlaanderen. Justitie bleek één van de prioritei-

ten te zijn om te vernederlandsen. Jozef Van den Broeck, zelf een jurist, wond er geen doekjes om: “Dat wij het gerecht volkomen van hoog tot laag willen en zullen vervlaamsen staat buiten kijf¹³³”. Raadsleden wisten echter dat een plotse breuk niet realistisch was en vaardigden een overgangperiode uit: “Tot 1 Jan. 1921 kan machtiging verleend worden om in het Frans te pleiten: Aan de advocaten van de Brusselse balie, die geen Nederlands kennen, en reeds voor de afkondiging van deze verordening ingeschreven waren¹³⁴”. Tijdens de plenaire vergaderingen werd de daad bij het woord gevoegd door uitsluitend in het Nederlands te converseren. Er werd echter wel een zekere kennis van het Frans en Duits verwacht aangezien fragmenten uit buitenlandse kranten werden voorgelezen. De dominantie van het Nederlands stond in schril contrast met de Belgische Kamer waar in de periode 1909-10 amper een tiende van de debatten in het Nederlands plaatsvonden¹³⁵.

Taal werd in navolging van het Herderiaans denken ook gezien als het bindmiddel van het Vlaamse volk¹³⁶. Rond de eeuwwisseling groeide binnen een deel van de Vlaamse Beweging een bewustzijn van een zogenaamd Vlaams ras binnen België dat, zagezegd, door het gevoerde taalbeleid onder de knoet werd gehouden door een Franstalige elite¹³⁷. Binnen de Raad werden dergelijke ideeën geradicaliseerd door verschillende pistes te onderzoeken omtrent de staatkundige toekomst van deze verbeelde gemeenschap. Zoals blijkt uit de *distant reading* vormde de staatkundige toekomst van Vlaanderen eveneens een heet

129. Zitting 17 juni 1917 (ARA, RVV, map 10).

130. Zitting 14 mei 1917 (ARA, RVV map 9).

131. MARC PLATEL, *Communautaire geschiedenis van België: van 1830 tot vandaag*. Leuven Davidsfonds, 2004, 29.

132. *Ibidem*, 43.

133. Zitting 1 augustus 1917 (ARA, RVV, map 12).

134. Zitting 17 oktober 1917 (ARA, RVV, map 14).

135. ELS WITTE EN HARRY VAN VELTHOVEN, *Strijden om taal. De Belgische taalkwestie in historisch perspectief*, 77.

136. De Duitse filosoof Johann Gottfried von Herder meende in de achttiende eeuw dat taal het bindmiddel bij uitstek vormde om tot een nationaal bewustzijn te komen. Zie ALAN PATTEN, “‘The most natural state’: Herder and nationalism”, *History of Political Thought*, 31/4, 2010, 657-689, 667.

137. HARRY VAN VELTHOVEN, “De Belgische natievorming en de Vlaamse Beweging”, in ELS WITTE, GINETTE KURGAN-VAN HENTENRYK EN EMIEL LAMBERTS (red.), *Natie en democratie, 1890-1921: acta van het interuniversitair colloquium, Brussel 8-9 juni 2006 = Nation et démocratie, 1890-1921: actes du colloque interuniversitaire, Bruxelles, 8-9 juin 2006*, Brussel: Koninklijke Vlaamse academie van België voor wetenschappen en kunsten, 2007, 269-278, 269.

hangijzer, dat is verzameld onder de noemer van staatsstructuren. Raadslid Leo Meert verlangde naar een “[...] onafhankelijke, zelfstandige Staat Vlaanderen, staande geheel vrij in de wereld en gedragen door eigen economische en politieke macht. Mij dunkt dat dit een oplossing is om van te watertanden”¹³⁸. Meert pleitte echter om voor een onbepaalde tijd met: “[...] onze Waalse broeders te blijven, onze stiefbroeders”¹³⁹. De staatkundige toekomst vormde zo’n vitaal onderdeel van de besommeringen in de Raad dat het zelfs aanleiding gaf tot de oprichting van een fractie. De Zelfstandige Vlaamse Groep, de ‘unionisten’, schaarde zich resoluut achter het confederale: “[...] standpunt dat een zelfstandig Vlaanderen en een zelfstandig Wallonië het gemeenschappelijk staatsverband België zullen uitmaken”¹⁴⁰. Voorgaande passages plaatsen de nodige kanttekeningen wanneer de Raad wordt weggezet als een zuiver anti-Belgisch bastion. De mogelijkheid om de scheiding met Nederland van 1830 ongedaan te maken, behoorde ook tot de opties. Het Groot-Nederlandse ideaal kwam meermaals aan bod, maar leek voor velen niet levensvatbaar. Raadslid Ferdinand Brulez argumenteerde: “Groot-Nederland is onmogelijk, omdat de Hollanders daar niet van willen weten”¹⁴¹. Raadsleden verschilden onderling dan wel van staatkundige opvattingen, over één voorwaarde heerste quasi unanimitieit. Ze wisten maar al te goed dat hun wensdromen afhankelijk waren van de Duitse oorlogskansen. Deze onzekerheid werd treffend samengevat door Reimond Kimpe: “Ons lot ‘t is nu eenmaal zo, is aan de zege van Duitsland verbonden”¹⁴².

Op 6 juni 1918 blies de tweede Raad voor het eerst verzamelen en zou dit blijven doen tot 27 september van datzelfde jaar. De plenaire ver-

gaderingen kenden een turbulenter verloop dan tijdens de eerste Raad. Een Commissie van Gevolmachtigden, fungerend als pseudo-regering, werd op 16 augustus 1918 weggestemd naar aanleiding van een vertrouwensbreuk¹⁴³. Leden oordeelden namelijk dat de Gevolmachtigden buiten de Raad om handelden. De laatste vergaderingen vonden zelfs plaats zonder toestemming van de bezetter, waarmee de Raad zichzelf onmogelijk maakte.

De interne werking vormde niet langer de hoofdbekommernis, een mogelijke indicatie dat raadsleden groeiden in hun rol. De thematiek bleef echter nog wel een prominente rol spelen net zoals de thema’s onderwijs, staatsstructuren en taalwetgeving. Hiermee lijkt het of de trend van de eerste Raad simpelweg werd verdergezet. Toch springt de stijging van debatten over buitenlandse zaken danig in het oog. Naarmate het oorlogsjaar 1918 vorderde en het alsnog duidelijker werd dat het Duitse Keizerrijk geen totale overwinning ging behalen, begonnen raadsleden zich meer en meer bezig te houden met buitenlands beleid. Zij wilden op basis van het zelfbeschikkingsrecht der volkeren hun eisen kenbaar maken aan de oorlogvoerende partijen. Hiervoor refereerden zij aan de vrede van Brest-Litovsk van 3 maart 1918¹⁴⁴.

In de marge van dit vredesverdrag tussen de Sovjet-Russische communisten en de Centrale mogendheden bediende Duitsland zich van het geallieerde strijdpunt van zelfbeschikkingsrecht der volkeren om satellietstaten zoals Oekraïne, Finland en de Baltische staten op te richten, iets wat Fischer reeds heeft aangehaald¹⁴⁵. Het valt op dat eveneens de activistische krant *Het Vlaamsche Nieuws* zich baseerde op dit aanvankelijk geallieerd strijdpunt om de Vlaamse zaak kenbaar te maken in het bui-

138. Zitting 2 oktober 1917 (ARA, RVV, map 14).

139. Ibidem.

140. Zitting 25 september 1917 (ARA, RVV, map 13).

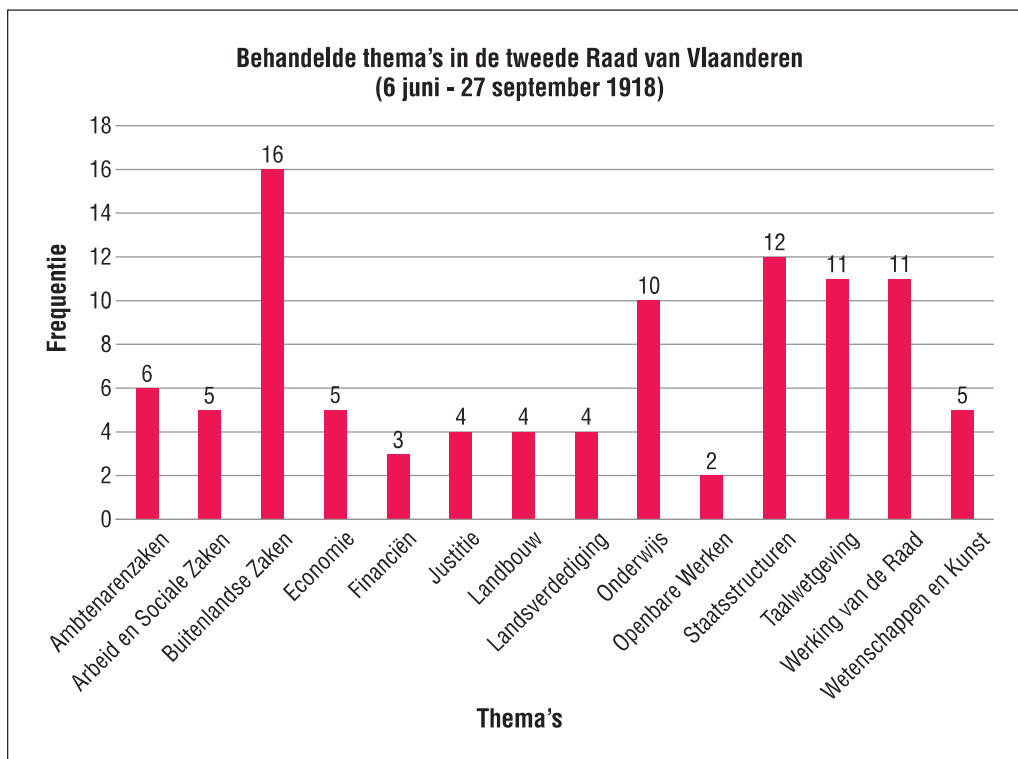
141. Zitting 2 oktober 1917 (ARA, RVV, map 14).

142. Zitting 20 mei 1917 (ARA, RVV, map 9).

143. LODE WILS, *Onverfranst, onverduist? Flamenpolitik, activisme, frontbeweging*, 299.

144. Zitting 12 januari 1918 (ARA, RVV, map 17).

145. FRITZ FISCHER, *Griff nach der Weltmacht: die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland, 1914/18*, 579.

Behandelde thema's in de tweede Raad van Vlaanderen (6 juni-27 september 1918). Bron: ARA, RVV, mappen 19-21.

tenland¹⁴⁶. Tenslotte dient nog gewezen te worden op het langetermijnperspectief gehanteerd in meerdere raadsvergaderingen. Tijdens de beraadslaging van 13 augustus 1917 aangaande de creatie van een Vlaams leger, sprak voorzitter Pieter Tack zich uit over het profiel van de rekruten: "Tot het leger zouden alleen geroepen worden zij die na de oorlog geboren worden"¹⁴⁷. Er werd reeds gedebatteerd over een nieuwe generatie rekruten die nog verwerkt moest worden. Een ander langetermijnperspectief waarover zij zich bogen, was de heropbouw van platgebombardeerde steden¹⁴⁸. Terwijl de vijandelijkheden nog volop woedden, bogen zij zich over beleidsthema's die een gebrek aan realiteitszin illustreerden.

IV. "Het volk staat niet aan onze zijde, maar wij moeten het tegen zijn wil genezen"

In dit derde en laatste gedeelte zal dieper worden ingegaan op parlementaire gebruiken en zelf-representatie binnen de Raad van Vlaanderen. Welke thema's zouden in het oog zijn gesprongen mocht men getuige zijn geweest van een zitting? Welke parlementaire tradities namen zij over van andere instellingen of gaven ze een andere invulling aan bepaalde praktijken? Tenslotte gaat er nog de nodige aandacht uit naar de vormgevers van dit parlementair experiment. Welke rol zagen zij weggelegd voor zichzelf en het volk dat zij meen-

¹⁴⁶. LODE VAN HIJST, "Zelfbeschikkingsrecht der volkeren", in *Het Vlaamsche Nieuws*, 13 januari 1918, 1.

¹⁴⁷. Zitting 13 augustus 1917 (ARA, RVV, map 12).

¹⁴⁸. Zitting 10 september 1917 (ARA, RVV, map 13).

den te vertegenwoordigen? Deze bevindingen worden vergeleken met secundaire literatuur over de parlementen van de Lage Landen. In tegenstelling tot de eerder toegepaste *distant reading* wordt nu beroep gedaan op een *close reading* waarbij alle plenaire debatten nauwgezet zijn doorgenomen op basis van een kritische discoursanalyse (KDA). Bij deze analyse staat de relatie tussen taal en machtsrelaties binnen de historische en sociopolitieke omstandigheden centraal¹⁴⁹. Aangezien vergelijkingen met echte parlementen centraal staan, is een beroep gedaan op de intertekstuele benadering van de KDA waarbij gezocht wordt naar al dan niet bewuste (in)directe verwijzingen naar andere teksten, in dit geval eedafleggingen of passages uit reglementen behorende tot Belgische en Nederlandse Tweede Kamer¹⁵⁰.

Net als andere parlementen trachtte de Raad zich te enten op een lange voorgeschiedenis waarvan deze meende af te stammen. Hoewel er niet expliciet naar werd verwezen, viel de naamskeuze wel op. In de veertiende eeuw werd eveneens een gelijknamige Raad van Vlaanderen opgericht, het hoogste rechtscollege van het graafschap Vlaanderen¹⁵¹. Als nationale wapenspreuk kozen de activisten voor *Vlaenderen die Leu* (Vlaanderen, de Leeuw)¹⁵². Deze kreet weerklonk reeds uit de kelen van de Vlaamse stedelingen tijdens de Guldensporenslag van 1302, althans in de romantische beeldvorming van Hendrik Conscience¹⁵³. Het raadslid met de toepasselijke achternaam

Vlaemynck hielp met het ontwerp van een zegel met de beeltenis van een klauwende, Vlaamse leeuw. De Raad trachtte zo een continuïteit met een glorieus verleden te construeren, een fenomeen dat Eric Hobsbawm onder de noemer van *invented tradition* categoriseert¹⁵⁴. De Belgische Kamer lieerde zich eveneens met een glorieus verleden. Gebeurtenissen zoals de Guldensporenslag, de Blijde Inkomst van 1368 en de Brabantse Omwenteling werden in één canon gegoten: Belgen en hun zoektocht naar vrijheid door de eeuwen heen¹⁵⁵. De Kamer portretteerde zichzelf als het sluitstuk van deze strijd. De Nederlandse Tweede Kamer zocht eveneens naar historische precedents en plaatste zich op één lijn met de in 1795 ontbonden Staten-Generaal van de Nederlanden¹⁵⁶.

Alvorens Kamerleden officieel hun mandaat konden opnemen, dienden zij een eed af te leggen. Activistische raadsleden gaven gevolg aan deze traditie door eveneens een eedaflegging in het leven te roepen. Deze luidde: "Ik zweer trouw aan het Vlaamse Volk. Ik zweer de zelfstandigheid van Vlaanderen te bewerken en te behouden, het geheim te bewaren, wanneer dit door de Raad bevolen wordt. Zo helpe mij God"¹⁵⁷. Meerdere elementen vinden hun oorsprong in respectievelijk de Belgische en Nederlandse eedaflegging. Het eerste zinsdeel lijkt een beknopte versie van de Belgische eed: "Ik zweer getrouwheid aan de koning, gehoorzaamheid aan de grondwet en aan de wetten van het Belgische volk." Zoals eerder

149. ROB DE LANGE, NICOLINA MONTESANO MONTESSORI en HANS SCHUMAN, *Kritische discoursanalyse: de macht en kracht van taal en tekst*, Brussel: Academic and Scientific Publishers, 2012, 21.

150. *Ibidem*, 110.

151. J. BUNTINX, [= Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren KONINKLIJKE VLAAMSE ACADEMIE VOOR WETENSCHAPPEN], *De audiëntie van de Graven van Vlaanderen: studie over het centraal grafelijk gerecht (c. 1330-c. 1409)*, Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren, 70 dln., dl. 10, Brussel: Paleis der Academiën, 1949, 38.

152. Zitting 15 april 1917 (ARA, RVV, map 8).

153. KAREL WAUTERS, "Hendrik Conscience", in REGINALD DE SCHRYVER, BRUNO DE WEVER, GASTON DURNÉZ e.a. (red.), *Nieuwe encyclopedie van de Vlaamse beweging*, 3 dln., dl. 1, Tielt: Lannoo, 1998, 784.

154. ERIC HOBSBAWM, [= ERIC HOBSBAWM en TERENCE RANGER], *The invention of tradition*, Cambridge Cambridge University Press, 1984, 1.

155. MARNIX BEYEN en RIK RÖTTGER, "Het streven naar waardigheid. Zelfbeelden en gedragscodes van volksvertegenwoordigers", in EMMANUEL GERARD, ELIANE GUBIN, ELS WITTE e.a. (red.), *Geschiedenis van de Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers 1830-2002*, Brussel: Kamer van Volksvertegenwoordigers, 2003, 336-383, 340.

156. JOUKE TURPIJN, *Mannen van gezag: de uitvinding van de Tweede Kamer, 1848-1888*, 80.

157. Raadsreglement artikel 5 (ARA, RVV, map 23).

aangetoond, wilden raadsleden breken met de vooroorlogse Belgische Staat. Dit leidde er zonder twijfel toe dat begrippen zoals koning, grondwet en België naar de prullenmand werden verwezen. Opvallend is ook de geheimhoudingclausule in de eed. Uit vrees voor spionage was het tijdens de Eerste Wereldoorlog ook in andere landen gebruikelijk om parlementaire debatten achter gesloten deuren te laten plaatsvinden en de notulen niet te publiceren zoals in de Franse Nationale Vergadering¹⁵⁸. In tegenstelling tot het Franse parlement werd de oorlogssituatie in de Raad enkel besproken aan de hand van krantenartikelen. De geheimhouding moet eerder gezien worden in het licht van de zwakke positie van het activisme. Bij wijlen vreesden zij het volk dat zij meenden te vertegenwoordigen. Raadslid Ver Hees pleitte er tijdens de discussie over de inhoud van de eed zelfs voor om “[...] trouw aan het Vlaamsche volk te laten vervallen, omdat ik meen dat het gevaarlijk zou zijn, aangezien het niet bepaald uitmaakt is of het Vlaamse volk met of tegen ons is”¹⁵⁹. Enige transparantie naar de buitenwereld toe werd meermaals afgeblokt wat eens te meer het zwakke maatschappelijke draagvlak van de Raad onderlijnt. Zo raadde de bezetter zelfs aan om de ledenlijst niet bekend te maken¹⁶⁰.

Het religieuze slot van de eed vertoont gelijkennissen met de Nederlandse eed die eindigt met: “Zo waarlijk helpe mij God almachtig.” Het godsdienstige besluit had zijn voor- en tegenstanders. De Gentse docent letterkunde Anton Jacob repliecerde aan de criticasters: “[...] dat geen vrijzinnige aan de Godsidee, ontstaan in het Wilhelmuslied, kan aanstoot nemen”¹⁶¹. Jacobs respons toont

aan dat de inspiratie wel degelijk vanuit Nederlandse hoek kwam. Daarnaast bleek dat raadsleden, die geen gelegenheid onbenut lieten om zich te distantiëren van het politieke establishment, eveneens verzandden in discussies tussen klerikalen en antiklerikalen.

Net als beide parlementen uit de Lage Landen kende de Raad van Vlaanderen een voorzitter die de plenaire vergadering in goede banen diende te leiden. De aanduiding van een voorzitter gebeurde op basis van leeftijd. Het oudste lid mocht tijdens de eerste zitting of een vernieuwing van de Raad het voorzitterschap op zich nemen¹⁶². Deze traditie kwam eveneens overgewaaid vanuit het Belgische Kamerreglement. Het is een teken aan de wand dat de Raad deze bepaling als eerste artikel formuleerde in het reglement, net zoals in de Kamer¹⁶³. Op het eerste gezicht lijkt het takenpakket van de raadsvoorzitter overeen te komen met dat van de Belgische Kamervoorzitter, wat blijkt uit het raadsreglement: “[...] het handhaven van de orde, het doen naleven van het reglement, het verlenen van het woord en het meedelen van de stemmingsuitslag”¹⁶⁴. Toch valt er een wezenlijk verschil op tussen enerzijds de Nederlandse en Belgische Kamervoorzitter en anderzijds de raadsvoorzitter. In de Belgische Kamer verwachten leden een onpartijdig optreden van de voorzitter¹⁶⁵. In de Tweede Kamer verwacht men eenzelfde optreden¹⁶⁶, terwijl de voorzitter van de Raad probleemloos kon participeren aan het debat volgens het raadsreglement: “Wil hij zelf aan de beraadslaging deelnemen, dan verlaat hij de voorzittersstoel en neemt die niet weder in, dan nadat de beraadslaging over het onderwerp is afgelopen”¹⁶⁷. De Gentse voor-

158. DITTMAR DAHLMANN, “Parliaments”, in JAY WINTER (red.), *The Cambridge History of the First World War*, 3 dln., dl. 2, Cambridge: The Cambridge University Press, 2014, 33-65, 53.

159. Zitting 15 april 1917 (ARA, RVV, map 8).

160. DANIEL VANACKER, *Het Aktivistisch Avontuur*, 172.

161. Zitting 4 februari 1917 (ARA, RVV, map 5).

162. Raadsreglement artikel 1 (ARA, RVV, map 23).

163. EMILE TOEBOSCH, *Parlementen en reglementen*, Brussel: Story-Scientia 1991, 26.

164. Raadsreglement artikel 10 (ARA, RVV, map 23).

165. DEREK BLYTH, ALISTAIR MACLEAN en RORY WATSON, *The Belgian House of Representatives: from revolution to federalism*, 142.

166. JOUKE TURPIJN, *Mannen van gezag: de uitvinding van de Tweede Kamer, 1848-1888*, 154.

167. Raadsreglement artikel 10 (ARA, RVV, map 23).

zitter Pieter Tack maakte hiervan gretig gebruik en nam actief deel aan de beraadslagingen. Zo opende hij de zitting van 2 augustus 1917 door te stellen dat een mogelijk economisch verbond met Nederland nefast zou zijn voor de Antwerpse haven¹⁶⁸. Tijdens de turbulente zitting van 22 december 1917, waarop Borms de Vlaamse onafhankelijkheid uitriep, vroeg Tack eveneens het woord. Hij verliet zoals het reglement voorschreef zijn voorzittersstoel en Emiel Ver Hees nam tijdelijk zijn plaats in. Uit de notulen blijkt dat raadsleden deze personeelwissel niet op prijs stelden: er ontstond een groot tumult in de zaal¹⁶⁹. In de *NEVB* wordt aangegeven dat Tack niet in staat bleek om de spanningen onder controle te houden in de Raad¹⁷⁰. Mogelijk speelde zijn deelname als voorzitter aan de debatten hierin een grote rol. Zijn participatie aan vurige woordenwisselingen met andere raadsleden doet namelijk vragen rijzen of de voorzitter leden waarmee hij in de clinching wel gelijk behandelde tijdens de zitting, wat immers één van de voornaamste taken is van een voorzitter. De deelname van de voorzitter, normaliter de persoon waarvan verwacht wordt om zich boven de debatten te plaatsen, toont aan dat de Raad bepaalde parlementaire gebruiken anders invulden. Behalve te breken met het politieke establishment, wilden leden ook breken met sommige tradities. De participatie van de voorzitter moet ook gezien worden in het kader van het beperkt aantal raadsleden. Elke debater telde, dus lijkt het plausibel dat hierdoor de voorzitter -mits verlaten van zijn stoel- kon deelnemen aan de beraadslagingen.

Zonder adequate huisvesting kan een vertegenwoordigend orgaan onmogelijk met een grote groep mensen meermaals beraadslagen. Dit was voor de Raad niet anders. Aanvankelijk kwamen

de leden op regelmatige basis samen in een huis in de Brusselse Belliardstraat en later in de vergaderzaal van de Provinciale Raad van Brabant¹⁷¹. Deze ruimte bestond uit een halfrond, een ruimtelijke indeling die gehanteerd wordt om de eenheid binnen een parlement te benadrukken. Dit ideaal hield aanvankelijk ook stand in dit activistisch orgaan.

Zo verdeelden raadsleden zich aanvankelijk op basis van geografische in plaats van ideologische criteria. Zo startte raadslid Florimond Heuvelmans zijn uiteenzetting: "In de naam der Bank van Antwerpen [...]"¹⁷². Er bleek ook een Bank van Gent te zijn. Raadsleden deelden zich in op basis van de woonplaats terwijl de Belgische Kamerleden zich al snel opsplitsen in een liberale linker- en katholieke rechterzijde¹⁷³. Eenzelfde fenomeen speelde zich af in de Tweede Kamer waar al snel een linkerzijde van gelijkgestemde liberalen werd gevormd¹⁷⁴. Na verloop van tijd begonnen raadsleden zich eveneens te oriënteren op basis van ideologie. Op 25 september 1917 werd voor het eerst gewag gemaakt van de Zelfstandige Vlaamse Groep. De oprichting van deze fractie stuitte verscheidene leden tegen de borst. "Er is een Zelfstandige Vlaamse groep gevormd. Volgens mijn mening is dat bedenkelijk. De leden van Jong-Vlaanderen [de meest radicale vleugel van het activisme], die in de Raad zetelen, hebben nooit een afzonderlijke groep gevormd; zij zijn leden van de Raad en daarmee uit. De eerste afbreuk wordt dus gedaan door de leden, die deel uitmaken van die Zelfstandige Vlaamse groep"¹⁷⁵, opperde Antoon Brijs. Het ideaal van een letterlijk kamerbrede eensgezindheid droegen meerdere raadsleden hoog in het vaandel, maar bleek in de realiteit slechts een wensdroom.

168. Zitting 2 augustus 1917 (ARA, RVV, map 12).

169. Zitting 2 december 1917 (ARA, RVV, map 16).

170. HENDRIK MOMMAERTS en PIETER VAN HEES, "Pieter Tack", 3045-3046.

171. HENDRIK D. MOMMAERTS en PIETER VAN HEES, "Raad van Vlaanderen", 2523-2524.

172. Zitting 3 juni 1917 (ARA, RVV, map 10).

173. MARNIX BEYEN en RIK RÖTTGER, "Het streven naar waardigheid. Zelfbeelden en gedragscodes van volksvertegenwoordigers", 351.

174. JOUKE TURPIJN, *Mannen van gezag: de uitvinding van de Tweede Kamer, 1848-1888*, 32-33.

175. Zitting 2 oktober 1917 (ARA, RVV, map 14).

Plenaire zitting van de Raad van Vlaanderen in de Provinciale Raad van Brabant (Bron: AMVC Letterenhuis, R1008/P, 133202).

Als historici dan toch één parlementair kenmerk linken met de Raad, betreft dit het absentisme. Zo argumenteren Mommaerts en Van Hees in de *NEVB* dat de veelvuldige afwezigheden een uiting zijn van het amateuristische en chaotische opzet van de Raad¹⁷⁶. Vanacker maakt dit concreet door te wijzen op de lage opkomst van 23 leden voor de eerste plenaire vergadering waardoor hij de illusie wekt dat deze trend zich verder manifesteerde¹⁷⁷. Deze auteurs geven echter niet aan waarop zij hun uitspraken baseren. Aan de hand van de aanwezigheidslijsten die vanaf 4 juni 1917 zorgvuldig werden bijgehouden, is het echter mogelijk een duidelijker beeld te schetsen over het absentisme in de Raad. De eerste Raad van Vlaanderen kende gemiddeld een opkomst van 50 activisten op een totaal van 81 leden terwijl de tweede Raad gemiddeld 64 aanwezigen telde op een totaal van 93 leden¹⁷⁸. De mate van afwezigheid blijkt niet abnormaal laag. Bovendien speelde de eerder aangehaalde oorlogscontext een belangrijke rol. Activisten kwamen van heinde en ver, dikwijls gehinderd door strenge Duitse controles, om in Brussel de plenaire vergadering bij te wonen. Raadsleden hadden recht op een vergoeding, in de aanwezigheidslijst konden zij hun reiskosten inbrengen¹⁷⁹. Emiel Toebosch omschrijft absentisme als een eeuwige kwaal die sedert 1830 hoogtij viert in de Belgische Kamer¹⁸⁰. Wanneer raadsleden echter afwezig waren, associëren historici dit probleemloos met een gebrek aan professionalisme.

Daarnaast werden binnen de Raad pogingen ondernomen om mankementen van het parlementair bestel te verhelpen. Zo vormt de spreek-tijd van vertegenwoordigers een wederkerend probleem binnen parlementen. Meermaals heb-

ben voorzitters getracht om met allerlei initiatieven de spreek-tijd te beperken om de vergadering niet nodeloos te rekken¹⁸¹. Alle pogingen ten spijt duurde het tot 1930 vooraleer er echt geraakt werd aan de spreek-tijd van volksvertegenwoordigers in de Belgische Kamer¹⁸². De raadsvoorzitter bleek echter de touwtjes strakker in de hand te hebben inzake spreek-tijd. Ondervoorzitter Hector Plancquart opperde: “Wij verliezen dikwijls zeer veel tijd en er zijn veel dingen, die veel korter zouden kunnen gezegd worden”¹⁸³. Toen de zitting van 25 juli 1918 dreigde uit te lopen, aarzelde hij niet om in te grijpen: “Het is 10:15 en om 11u sluit ik de zitting onverbiddeijk. Er zijn nog zes sprekers ingeschreven, zes maal acht is 48 en dan zijn we nog drie minuten over tijd. Ik verzoek bijgevolg de sprekers kort te zijn en zich te vergenoegen met een spreekbeurt van acht minuten”¹⁸⁴.

Raadsleden namen dan wel naarstig parlementaire gebruiken over, maar hoe portretteerden deze nieuwbakken ‘parlementariërs’ zich juist? Zij meenden vooral een alternatief te vormen voor het in hun ogen falende politieke establishment. Regeringsleider Charles de Broqueville en zijn ministers werden omschreven als een: “[...] regering die daar als krijgsgevangen wordt gehouden door de Entente-landen”¹⁸⁵. Om hun politieke maagdelijkheid te herbevestigen vond er tussen raadsleden een opbod plaats om wie het meest als anti-establishment overkwam. Toen Emile Ver Hees werd aangesproken op zijn politieke verleden, verdedigde hij zich met klem alsof hij verdacht werd van een lidmaatschap van een criminele organisatie: “Ik wens U te zeggen dat ik volstrekt niet aan partijpolitiek doe en een bewijs daarvan is dat ik sedert 1886 tot geen politieke vereniging meer

176. HENDRIK D. MOMMAERTS EN PIETER VAN HEES, “Raad van Vlaanderen”, 2524.

177. DANIEL VANACKER, *Het Aktivistisch Avontuur*, 172.

178. Aanwezigheidslijsten 4 juni 1917-27 september 1918 (ARA, RVV, map 2-3).

179. *Ibidem*.

180. EMILE TOEBOSCH, *Parlementen en reglementen*, 49.

181. *Ibidem*, 129.

182. *Ibidem*, 130.

183. Zitting 25 juli 1918 (ARA, RVV, map 20).

184. *Ibidem*.

185. Zitting 27 augustus 1917 (ARA, RVV, map 12).

behoord heb¹⁸⁶. Van alle leden had er bovendien maar één iemand een verleden in de nationale politiek. Florimond Heuvelmans, een katholiek Kamerlid, zetelde van 1892 tot 1900 in het half-rond¹⁸⁷. Hij trad op als een soort van fractieleider voor de Antwerpse Bank, maar vervulde geen opvallende rol in de debatten. Het jargon binnen de Raad diende eveneens gedepolitiseerd te worden. Toen Arthur Claus, geneesheer en Gents hoogleraar, voorstelde om een liberaal aan te duiden als ondervoorzitter, protesteerde de Gentse handelaar Polidoor Goossens hevig tegen het gebruik van termen als liberaal en katholiek¹⁸⁸. Bij de uiteindelijke stemming onthield Emile Dumon zich en haalde als reden aan dat hij: “[...] aan een stemming met de oude partijgeest niet wil deelnemen”¹⁸⁹. De deelnemers van dit experiment wilden tabula rasa maken met de vooroorlogse Belgische politiek.

Als alternatief voor de politieke kaste meenden raadsleden de echte vertegenwoordigers te zijn van het Vlaamse volk. Toch blijkt meermaals dat zij geen al te hoge dunk hadden van de bevolking die zij meenden te representeren. De Sint-Truidense advocaat Jozef Vrijdaghs meende dat de Raad, ondanks het beperkte maatschappelijke draagvlak, onverstoord zijn werkzaamheden diende voort te zetten aangezien: “[...] het Vlaamse Volk misschien nog wel 25 jaar te lam-lendig zou zijn opdat Gij er ook het minste zou van kunnen verwachten”¹⁹⁰.

Er is door verschillende auteurs meermaals gewezen op het feit dat de Raad buiten de volkswil om werd opgericht, maar het blijkt daarnaast dat

raadsleden niet al te hoog opliepen met het volk dat zij meenden te vertegenwoordigen¹⁹¹. Antoon Brijs meende zelfs dat het Vlaamse volk ziek was: “Het volk staat niet aan onze zijde, maar wij moeten het tegen zijn wil genezen”¹⁹². Medische metaforen in politieke uiteenzettingen, een trend die rond de eeuwwisseling zijn intrede maakte, bleken eveneens hun weg naar de Raad te hebben gevonden¹⁹³. Verscheidene raadsleden zagen zichzelf als een avant-garde die, buiten het parlementair stelsel om, het voortouw wilden nemen om de Vlaamse bevolking tot volwassenheid te laten komen. Dit bevestigt andermaal de stelling van Wils dat het Vlaams-nationalisme reeds vanaf zijn ontstaan in de Eerste Wereldoorlog er antidemocratische opvattingen op nahield en niet pas later door toedoen van het fascisme in de jaren 1930¹⁹⁴. Ondanks het antidemocratische opzet bleken leden toch erg bezorgd te zijn over hun imago naar de buitenwereld toe. Zij wisten maar al te goed dat hun aanhang gering was, alle inspanningen van de activistische pers ten spijt om de Raad te portretteren als een politieke onderneming van “ [...] een geheel volk dat zich bevrijdt van de zijden koorden waardoor het ging worden gewurgd”¹⁹⁵. In de volksmond sprak men spottend van (ver)raad van Vlaanderen¹⁹⁶. Onderstaande spotprent biedt een inzage in deze negatieve perceptie onder de bevolking. De Duitse bezetter gesymboliseerd met kenmerkende punthelm en een raadslid met hoge hoed werden voorgesteld als zijnde één en ondeelbaar. De tekenaar zette dit extra in de verf door het hand in hand staan van beide heren en het onderschrift ‘*De Vlaamse-Duitse Raad*’. Een geldzakje in de linkerhand van het raadslid verwijst naar de zelfver-

186. Zitting 12 januari 1918 (ARA, RVV, map 17).

187. LEO DELFOS, *Raf Verhulst, 1866-1941: een dichter in dienst van zijn volk*, Wilrijk Oranje-Uitgaven, 1966, 59.

188. Zitting 15 april 1917 (ARA, RVV, map 8).

189. Ibidem.

190. Zitting 16 augustus 1918 (ARA, RVV, map 21).

191. MAURITS BASSE, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, 173; DANIEL VANACKER, *Het Activistisch Avontuur*, 220.

192. Zitting 11 februari 1917 (ARA, RVV, map 6).

193. IDO DE HAAN, “Het elan van het instinct. Organische metaforen en de politiek”, in HENK DE SMAELE, LIESBET NYS, JO TOLLEBEEK e.a. (red.), *De zieke natie: over de medicalisering van de samenleving, 1860-1914*, Groningen: Historische Uitgeverij, 2002, 124-143, 139.

194. LODE WILS, *Onverfranst, onverduist? Flamenpolitik, activisme, frontbeweging*, 274.

195. S.N., “De Plechtigheid in de Beurs”, *Het Vlaamsche Nieuws*, 4 februari 1918, 1.

196. MAURITS BASSE, *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930*, 223.

rijking van activisten. Zo bedroeg de maandelijkse Duitse som om onkosten van raadsleden te dekken al 25.000 frank¹⁹⁷.

Raadsleden bleken dermate op de hoogte van deze negatieve perceptie dat sommigen een anti-Duits profiel aannamen in de debatten. Verschillende auteurs wezen er al op dat beide partijen op gespannen voet met elkaar leefden. Vanacker kaart aan dat vooral de opeisingen van Vlamingen spanningen veroorzaakten tussen bezetter en de Raad, maar dat raadsleden deze niet in vraag durfden te stellen terwijl Basse eerder spreekt van wantrouwen tussen beide kampen¹⁹⁸. Uit de *close reading* blijkt echter dat verschillende leden zich wel zeer negatief uitlieten over de bezetter, zelfs in discussies die niet draaiden om de opeising van Vlaamse arbeiders naar Duitsland. De Raad voorstellen als een politiek orgaan bevolkt door stromannen die blindelings politiek en economisch wilde aansluiten bij Duitsland zoals Winfried Dolderer oppert, is dan ook foutief¹⁹⁹. De voorbeelden zijn legio. “Ik ben een Vlaming, ik heb zoveel haat tegenover de Duitsers als tegenover de Entente, als tegenover onze Regering. De politiek van de meerderheid van de Raad bestaat op de Duitse politiek. Dat is de fout²⁰⁰”, opperde Claus tijdens een debat over de oprichting van Zelfstandige Vlaamse Groep. Daarnaast werden leden die in het openbaar heulden met de bezetter terechtgewezen. Dit leidde ertoe dat professor Alfons Van Roy in het halfrond een collega een Duitskiljon noemde, waarop de voorzitter hem tot de orde riep²⁰¹. Diezelfde voorzitter Pieter Tack kreeg echter ook de wind van voren toen uitlekte dat hij een politiek geladen toespraak

had gegeven aan de Duitse kolonie van Antwerpen waarin hij onder meer pleitte voor de inlijving van Vlamingen in het Duitse leger²⁰². Raadsleden voelden hem aan de tand of hij sprak in naam van de Raad of in eigen persoon. Tack beklemtoonde dat hij op één lijn zat met de raadspolitiek, wat leidde tot veel tumult²⁰³. De Raad lijkt hiermee nauw aan te sluiten bij de toenmalige Belgische Kamer waar debatten normaliter turbulenter en theateraler verliepen dan in Nederland²⁰⁴. Deze hevige debatten werden nog extra gekruid door het wantrouwen onderling en jegens de bezetter, waar Mommaerts en Van Hees reeds op hebben gewezen²⁰⁵. Het onderlinge wantrouwen bleek echter geen unicum te zijn voor een pril politiek orgaan. Een soortgelijke situatie deed zich ook voor in de woelige beginfase van de Belgische Kamer waarbij leden hun tegenstanders verweten een handlanger te zijn van Frankrijk in plaats van het volk te dienen²⁰⁶. Met onderlinge twisten speelde de Raad van Vlaanderen wel in de kaart van de Duitse bezetter. Terwijl de Duitse overheid met de oprichting van een Raad van Vlaanderen zich naar de buitenwereld toe kon profileren als de ‘ware’ verdediger van het zelfbeschikkingsrecht der volkeren, hoefde de bezetter de Raad niet te vrezen aangezien de leden verzandden in stieriele discussies waardoor niets wezenlijks werd ondernomen. Zo verwees von der Lancken-Wakenitz expliciet naar het zelfbeschikkingsrecht der volkeren om de oprichting van de Raad te motiveren als wapen tegen het unitaire België en de geallieerden van antwoord te dienen op hun eigen strijdpunt²⁰⁷. Beide partijen hadden elkaar nodig om hun politieke doeleinden te verwezenlijken,

197. Ibidem, 175.

198. DANIEL VANACKER, *Het Aktivistisch Avontuur*, 180; MAURITS BASSE, *De Vlaamse Beweging van 1905 tot 1930*, 210.

199. WINFRIED DOLDERER, *Deutscher Imperialismus und belgischer Nationalitätenkonflikt: die Rezeption der Flamenfrage in der deutschen Öffentlichkeit und deutsch-flämische Kontakte, 1890-1920*, 76.

200. Zitting 25 september 1917 (ARA, RVV, map 2).

201. Zitting 16 augustus 1918 (ARA, RVV, map 21).

202. Zitting 26 juli 1918 (ARA, RVV, map 20).

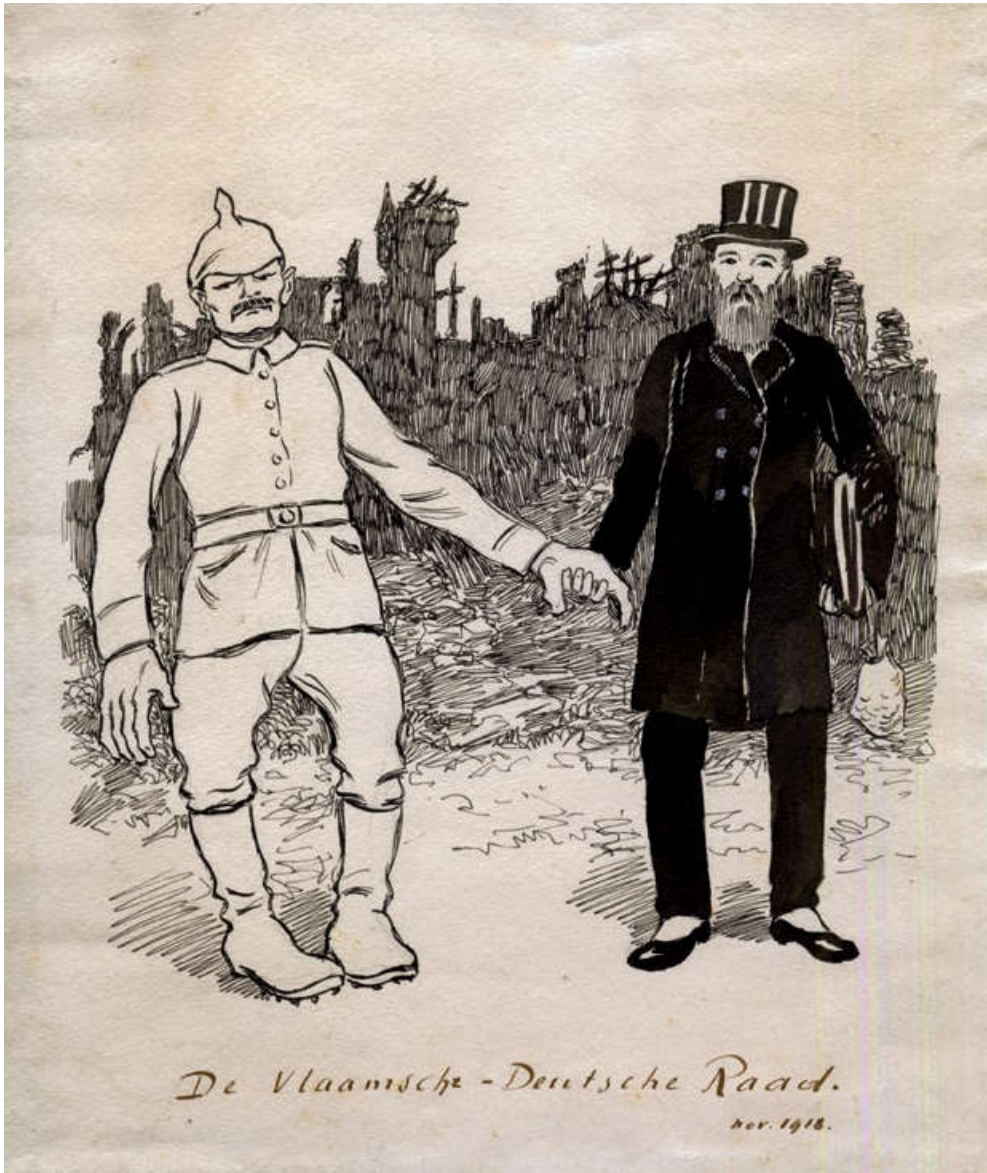
203. Ibidem.

204. MARNIX BEYEN en HENK TE VELDE, “Passion and Reason: Modern Parliaments in the Low Countries”, 85.

205. HENDRIK D. MOMMAERTS en PIETER VAN HEES, “Raad van Vlaanderen”, 2524.

206. MARNIX BEYEN en RIK RÖTTGER, “Het streven naar waardigheid. Zelfbeelden en gedragscodes van volksvertegenwoordigers”, 341.

207. MICHAËL AMARA en HUBERT ROLAND (red.), *Gouverner en Belgique occupée: Oscar von der Lancken-Wakenitz, rapports d'activité, 1915-1918*, 276.

Spotprent getiteld 'De Vlaamsch-Deutsche Raad' waarin de draak werd gestoken met de Raad van Vlaanderen (Bron : AMVC Letterenhuis, R1008/I, 199094).

maar het bleek vooral Duitsland te zijn die de vruchten van deze samenwerking kon plukken. Raadslid Brulez hekelde deze situatie wanneer hij zei: “Wij zijn het allen eens dat Duitsland ons moet steunen en niet moet leiden. Duitsland leidt ons reeds genoeg en wij moeten meer op ons zelf steunen.”²⁰⁸ Met de Duitse overmacht in de politieke alliantie balanceerden raadsleden op een dunne koord. Enerzijds wisten ze maar al te goed dat hun lot aan dat van Duitsland was verbonden, maar tegelijkertijd trachtten sommige leden dit samenwerkingsverband zo min mogelijk tentoon te spreiden om zich niet de woede van het volk op de hals te halen.

V. Besluit

“Wij zullen toch niet gaan zeggen dat een Kamer van Volksvertegenwoordigers op een hoger peil staat dan de Raad van Vlaanderen”²⁰⁹, meende raadslid René De Clercq tijdens een verhit raadsdebat. Terwijl raadsleden meermaals met minachting spraken over de Belgische Kamer, baseerden zij zich er wel op om uit te groeien tot het politieke orgaan van Vlaanderen. Met de driedelige representatie heeft dit onderzoek getracht om na te gaan wat voor een politiek orgaan de Raad van Vlaanderen juist was. Ondanks de ontstentenis van enig democratische gehalte, kende het activistisch orgaan een representatiever karakter dan de Belgische Kamer en de Nederlandse Tweede Kamer. Raadsleden bleken beduidend jonger en oefenden minder elitaire beroepen uit dan de toenmalige Kamerleden die hun brood vooral verdienden als juristen, industriëlen en grootgrondbezitters. Deze representatie zegt vooral iets over de sociaaleconomische milieus waarin het activisme sterk stond zoals de ambtenarij en het onderwijs, al bleek een significant deel van de raadsleden hun beroep te danken aan openlijke samenwerking met de bezettingsautoriteiten. Het credo dat de Raad er één van heel Vlaanderen was, strookte

dan weer niet met de werkelijkheid. West-Vlamingen en Limburgers bleken de vreemde eend in de bijt terwijl de lijst van Brabanders in de Raad haast niet bij te houden was. Deze zogenaamde vertegenwoordigers bogen zich over allerlei beleidsdomeinen, maar de klemtoon lag vooral op de uitbouw van de Raad, taalwetgeving, staatsstructuren en onderwijs. Educatie stond hoog op de politieke agenda binnen de Raad. Naast een grote delegatie van voornamelijk onderwijzend personeel diende scholing als hefboom voor de volledige vernederlandsing en emancipatie van de Vlaamse bevolking. Door het comparatieve luik is aangetoond dat de vele kinderziektes die de Raad plaagden geen unicum waren voor een pril politiek orgaan. Hoewel de Raad zich poneerde als een alternatief voor de door hen verfoeide Belgische Kamer, haalden de raadsleden daar wel meermaals de mosterd. Daarnaast vallen de antiparlementaire accenten op zoals een geheimhoudingsclausule naar het volk toe of de ambitie om datzelfde volk buiten diens wil om te ‘genezen’. Hiermee is eens te meer aangetoond dat het Vlaams-nationalisme van bij zijn oorsprong tijdens de Eerste Wereldoorlog er antidemocratische opvattingen op nahield en niet pas later ten gevolge van de opgang van het fascisme.

Raadsleden representeerden zich aan dit volk als een alternatief voor het politieke establishment dat in hun ogen de Vlaamse emancipatie systematisch tegenwerkte. Het aangereikte alternatief van de raadsleden stond echter bol van de tegenstellingen. Hoewel ze meenden de ware vertegenwoordigers te zijn van de Vlamingen, lieten zij zich schamper uit over het ‘lamlendige’ en ‘onvolwassen’ volk. Buiten de volkswil om stippelden zij de toekomst van Vlaanderen uit in het naoorlogse Europa. De Raad valt niet te herleiden tot een zuiver anti-Belgische onderneming, maar er werd openlijk gesproken over ‘onze Waalse stiefbroeders’ en confederale voorstellen. Daarnaast bleken raadsleden erg gevoelig te zijn voor de

²⁰⁸. Zitting 28 augustus 1917 (ARA, RVV, map 12).

²⁰⁹. Zitting 16 augustus 1918 (ARA, RVV, map 21).

perceptie die het volk van hen had. Diegenen die te openlijk heulden met de bezetter, konden weerwerk verwachten in een volgende vergadering. Door de Raad op meerdere representatieve niveaus te hebben benaderd, komt dit activistisch avontuur in een nieuw en genuanceerder perspectief te staan.

Deze nieuwe benadering kan onder meer resulteren in een comparatieve studie naar de Raad van Vlaanderen en de werking van een ander project

dat onder Duitse auspiciën stond: het Regentschapskoninkrijk Polen²¹⁰. In *Het Vlaamsche Nieuws* werden de aspiraties van de Raad meermaals vergeleken met de activiteiten van deze Poolse nationalisten²¹¹. Daarnaast trekt Fischer parallellen tussen beide Duitse projecten door zowel Vlaams- als Poolse nationalisten in één en hetzelfde hoofdstuk te behandelen²¹². Een mogelijk comparatief luik toont eens te meer aan dat het laatste woord over de Raad van Vlaanderen nog niet gezegd is.

Bram De Maeyer behaalde in 2017 een Master Geschiedenis aan de Universiteit Antwerpen. Momenteel werkt hij als doctoraatsstudent aan het Departement Architectuur van de KU Leuven aan een onderzoek toegespitst op de Belgische en Nederlandse bouwpolitiek van ambassades in de naoorlogse periode.

210. Tijdens de Eerste Wereldoorlog richtten de Duitse bezettingsautoriteiten in samenwerking met Poolse nationalisten het Regentschapskoninkrijk Polen op, een vazalstaat van de Centralen. Net als in Vlaanderen ontstond er een politiek orgaan, een voorlopige staatsraad, die naar de buitenwereld toe een legitiem karakter moest geven aan deze satellietstaat.

211. S.N., "Wat deed Polen?", *Het Vlaamsche Nieuws*, 13 januari 1918, 1.

212. FRITZ FISCHER, *Griff nach der Weltmacht: die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland, 1914/18*, 577-595.